

ortadoğu

analiz

uluslararası
siyaset
dergisi

Mart 2024 • Cilt: 15 • Sayı: 135

İRAN'IN BÖLGESEL HEGEMONYA
ARAYIŞINDA DİRENİŞ EKSENİ AĞI

DR. İSMAIL SARI

ÇOK KUTUPLU ORTADOĞU
DÜZENİNE TÜRKİYE'NİN YAKLAŞIMI

MERVE ZORLU

BÖLGEDE YENİ DÜZEN ARAYIŞLARI

ISSN 2980-0919

9 772980 091002

www.orsam.org.tr

f in x / orsamorgtr

KIZILDENİZ'DEKİ GERGINLIK: KÜRESEL
EKONOMİK İSTİKRAR VE TİCARET
YOLLARINA ETKİLERİ

OĞUZHAN DEMİRDÖĞEN

KOMORLAR'DA 2024 SEÇİMLERİ:
KIRILGAN DEMOKRASİ VE DEVAM
EDEN ZORLUKLAR

DR. KAAN DEVECİOĞLU

KÖRFEZ BÖLGESİNDE
SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA:
YENİ BİR MODEL DENEMESİ

GÖKHAN ERELİ

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. Aylık periyotla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın üç ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. Türkçe, İngilizce ve Arapça yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Ortadoğu Çalışmaları alanında bilimsel, nitelikli ve objektif araştırmaların kalıcı eserler olarak Türkçe literatüre kazandırılması hedefiyle ORSAM, Ortadoğu Yayınlarını hayata geçirmiştir. Yayınevimiz, Ortadoğu'ya dair tarih, siyaset, toplum ve ekonomi başta olmak üzere bilimsel çalışmaları okuyucularla buluşturmayı amaçlamaktadır.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20 www.orsam.org.tr orsamorgtr

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına
Yayın Sahibi

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editörler
Doç. Dr. İsmail Numan Telci
Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı
Begüm Akcaoğlu

Danışma Kurulu
Prof. Dr. Birol Akgün
Prof. Dr. Mehmet Şahin
Prof. Dr. Meliha Altunışık
Prof. Dr. Tayyar Arı
Prof. Dr. Cengiz Tomar
Prof. Dr. Muhiittin Ataman
Prof. Dr. Mahir Nakip
Prof. Dr. Muhsin Kar
Prof. Dr. Kemal İnat
Prof. Dr. Zekeriya Kürşun
Prof. Dr. Mesut Özcan

Yayın Kurulu
Prof. Dr. Ahmet Uysal
Doç. Dr. Göktuğ Sönmez
Doç. Dr. Mustafa Yetim
Doç. Dr. Recep Yorulmaz

Redaksiyon
Begüm Akcaoğlu

Grafik - Tasarım
Sadullah Hatam

Yönetim Merkezi
Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)
Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3
Çankaya / Ankara
Tel: +90 850 888 15 20

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti. Zübeyde
Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara Telefon :
+90 312 341 52 39
Sertifika No: 44423

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock
Cilt 15, Sayı 135, Mart 2024
Yerel Süreli Yayın
Basım Tarihi: 29 Şubat 2024

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayımıdır.
Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler,
aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü
yansıtmamaktadır.

© 2024 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait
olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun
uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul
alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden
izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

Middle East
Studies
Association ORSAM, the Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.

 tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki temel meseleleri ve güncel gelişmeleri ayda bir kapsamlı analizler ile ilginize sunduğumuz Ortadoğu Analiz'in 135. sayısı ile karşınızda olmaktan memnuniyet duymaktayız. Gazze İşgalı'nın Ramazan ayında dahi sürdüğü ve İsrail'in Filistin'deki uluslararası hukuku ve evrensel değerleri ihlal eden işgalci mantığının durdurulmadığı bu süreçte meseleye ilişkin üzüntülerimizi ve kaygılarımızı ifade ederek başlamak isteriz. Söz konusu işgal sürecinin başlamasından itibaren bu işgalin insani boyutlarını temel alarak farklı boyutlarına bu sayımızda da yer alacağı üzere dikkat çekmeye çalıştık.

Bu temel hassasiyetimizin yanında sayımızın öne çıkan konusu Ortadoğu bölgesinde son dönemde Türkiye, Mısır, İran ve Suudi Arabistan gibi merkez aktörler arasında yoğunlaşan diplomasi trafiği ve yoğun görüşmeler ile Arap Ayaklanmaları sonrasında beliren yeni dinamikler etrafında şekillenen bölgesel düzen arayışlarıdır. Bu çerçevede ön plana çıkan ülkelerden Türkiye'nin beliren çok kutuplu düzen ve Ortadoğu'ya yönelik yaklaşımının tartışıldığı kısmın yanı sıra Gazze Krizi sonrasında Joe Biden'ın Ortadoğu politikası kapsamında bölgedeki düzen arayışları analiz edilmektedir. Yine Kızılderiniler'de yaşanan son dönem gerilim ve çatışma ikliminin küresel enerji-ticaret ilişkilerinin yanı sıra bölgesel düzene etkisi de yorumlanan konular arasında yer almaktadır. Yine bölgenin merkez ülkelerinden İran'ın "direniş eksenli" ağı ile bölgedeki hegemonya arayışı ve yeni düzen çabalarındaki farklı faaliyetleri dergimizin diğer önemli yazısıdır.

Bu genel başlık altındaki analizlerin yanı sıra hem Ortadoğu hem de

Afrika bölgesini ilgilendiren meselelere ilişkin diğer güçlü yorumlara da bu sayımızda ulaşabilirsiniz. Bu çerçevede Libya'da barış ve istikrarın kurulması sürecinde hayati olan milis güçlerin silahsızlandırılması ve entegrasyon süreçlerine ilişkin değerlendirme, Komorlar'da 2024 seçim süreçlerinin ülkedeki kırılğan demokrasi üzerine olası etkilerini analiz, Fas-Fransa ilişkilerinde son dönemde ortaya çıkan gerilimleri tetikleyici faktörler ve ikili ilişkilerin geleceğine ilişkin yorum ve Afrika kıtası için hayati olan Afrika Uluslar Kupası'na yönelik gözlem de derinlikli ve kapsayıcı değerlendirmeler olarak 135. sayımızda yer almaktadır.

Gelenek olduğu üzere bu sayımızda da şubat ayı içerisindeki önemli olaylara ilişkin kronoloji, kapak konusuyula ilişkili önemli bir figürün incelenmesi ve bölgedeki meselelere ilişkin önde gelen uzmanlarla yapılan mülakat bulunmaktadır. Röportaj kısmında Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi (ME-NA) Politikaları ve Toplumları üzerine bağımsız araştırmacı şeklinde çalışmalarını ve araştırmalarını yürüten, İran ile Arap toplumları arasındaki ilişkiler, Filistin meselesi ve Suriye, Irak, Yemen ile diğer çatışmalı ülkelerdeki dinamiklere yönelik analizler gerçekleştiren Hiba Abdulwahhab'ın Gazze İşgalı başta olmak üzere bölgedeki düzen arayışlarına yönelik kayda değer tespitleri yer almaktadır. Biyografi/Tema kısmında ise yine bölgesel düzen arayışlarında İran ile ABD arasında denge siyasetini güçlendirerek Irak'ı çatışmalardan uzak tutma siyaseti ile ön plana çıkan Irak Başbakanı Muhammed Şiya es-Sudani'nin siyasi kariyeri ve Irak dış politikasına getirdiği önemli değişimlere ilişkin bilgilendirici detayları bulabilirsiniz.

Keyifli okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Mart 2024 Cilt: 15 Sayı: 135

04 Gündem: Türkiye ve Ortadoğu

KAPAK DOSYASI

08 İran'ın Bölgesel Hegemonya Arayışında Direniş Eksenli Ağı / Dr. İsmail San

12 Gazze Krizi Sonrası Biden'in "Yeni" Ortadoğu Politikası ve "Filistin Devleti" / Dr. Tamer Kaşıkçı

18 Çok Kutuplu Ortadoğu Düzenine Türkiye'nin Yaklaşımı / Merve Zorlu

30 Libya'da Silahsızlandırma, Terhis ve Yeniden Entegrasyon: Barış ve Devlet İnşası İçin Önemli Bir Adım / Fuat Emir Şefkatli

BÖLGELSEL GELİŞMEER

34 Afrika Kupası ile Belirginleşen Afrikalılık Kimliği / Doç. Dr. Volkan İpek

42 Komorlar'da 2024 Seçimleri: Kırılgan Demokrasi ve Devam Eden Zorluklar / Dr. Kaan Devecioğlu

46 Körfez Bölgesinde Sürdürülebilir Kalkınma: Yeni Bir Model Denemesi / Gökhan Erel

50 Fas ve Fransa İlişkilerinde Son Dönem Gerilimleri / Dr. Hüsnü Taş Yetim

KAPAK DOSYASI

KIZILDENİZ'DEKİ
GERGİNLİK:
KÜRESEL EKONOMİK
İSTİKRAR VE TİCARET
YOLLARINA ETKİLERİ

Oğuzhan Demirdöğen

24

"İRAK İSLAMİ DİRENİŞ" HAREKETİ:
ORTAYA ÇIKIŞI VE UNSURLARI

Dr. Watheq Al-Sadoon

38

Hiba Abdulwahhab:

ORTADOĞU'NUN,
ÖZELLİKLE ARAP
BÖLGESİNİN YENİ BİR
DÖNEME GİRDİĞİNE
İNANMAKTAYIM.

BİYOGRAFİ

İSTİKRAR VADEDEN
LİDER: IRAK BAŞBAKANI
SUDANİ

Yusuf Can Ayaz

58

14

18

24

30

34

42

46

50

ISSN 2980-0919

9 772980 091002

... ORTADOĞU GÜNDEMİ ...

1 Şubat 2024

- Amerika Birleşik Devletleri (ABD) yönetimi, işgal altındaki Batı Şeria'daki aşırı radikçi 4 Yahudi yerleşimciyi, "şiddet eylemlerine dâhil olma" ve "Filistinlileri öldürme" gerekçesiyle yaptırım listesine aldı.
- Mısır medyası tarafından Gazze Şeridi ile Mısır arasındaki sınır hattı Philadelphia Koridoru (Selahaddin Koridoru) konusunda İsrail ile Mısır'ın anlaşmaya vardığı iddialarının asılsız olduğu belirtildi.
- ABD Merkez Kuvvetler Komutanlığı (CENTCOM), Yemen'de Husilere ait 10 insansız hava aracının (İHA) ve bir İHA kontrol merkezinin vurulduğunu belirtti.

3 Şubat 2024

- Suriye'nin doğusunda Deyrizor iline bağlı Elbukemal ile Meyadin ilçelerinde yer alan Ayyaş Depoları, Kuriyye, Herri, Hayadariyye, Bişri, Mezar Ali Çiftlikleri, Rahbe Kalesi ve Sanayi bölgesinde bulunan İran destekli gruplara ait 11 hedef, kimliği belirsiz hava araçlarıyla hedef alındı.

4 Şubat 2024

- Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, ABD ile İran'ın kontrollü çatışmasına ilişkin, "Bölgesel yayılmadan kaçınmak lazım. Durum iyi değil. Daha büyük bir yayılmayla karşıya kalabiliriz" dedi.
- Irak'taki Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ile Kürdistan Yurtseverler Birliği (KYB), Kerkük'te "Kürt vali seçilmesi konusunda" anlaşmalarını duyurdu. İki partinin de Kerkük'te "bir Kürt valinin seçilmesi gerektiği konusunda mutabakata vardığı" belirtilerek Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin (IKBY) "yapısı ve kazanımlarının korunmasının" tüm siyasi partilerin sorumluluğunda olduğuna ilişkin anlaşmalar belirtildi.

6 Şubat 2024

- ABD Dışişleri Bakanı Anthony Blinken Katar'ın başkenti Doha'da düzenlediği basın toplantısında, ABD'nin Ortadoğu'daki saldırılarını şimdilik durdurmayacağını dile getirdi. Irak ve Suriye'ye yönelik saldırılarla ilgili yaptığı açıklamada "Son birkaç gün içinde gösterdiğimiz tepkiler devam edecek" dedi.

7 Şubat 2024

- ABD ordusu, bölgedeki askerlerine yönelik saldırılara karşılık olarak Irak'ta (Şii milis gücü) Ketaib Hizbullah grubundan bir komutanı öldürdüğünü duyurdu. ABD Merkez Komutanlığından (CENTCOM) yapılan açıklamada, ABD güçlerinin, ABD askerlerine yönelik saldırılara yanıt olarak Irak'ta 21.30 sularında tek taraflı bir saldırı düzenlediği belirtildi.

9 Şubat 2024

- Mısır, başkent Kahire'nin yaklaşık 350 kilometre kuzeybatısında, Akdeniz kıyısında bulunan Ras el-Hekma bölgesinde yaklaşık 22 milyar dolar tutarında yatırım yapması için Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile anlaşıldığı yolundaki basında çıkan haberleri resmen teyit etti. Ülkenin yaşadığı ciddi döviz sıkıntısı yüzünden zor günler geçiren Mısır Cumhurbaşkanı Abdulfettah es-Sisi'nin turistik kasabayı satması, muhalifler tarafından sert bir şekilde eleştirildi.

11 Şubat 2024

- İran'da 11 Şubat 1979'da Ayetullah Humeyni liderliğinde gerçekleşen İran İslam Devrimi'nin 45. yıl dönümü münasebetiyle, başkent Tahran'daki Azadi Meydanı'nda etkinlik düzenlendi.
- Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri'nin Libya Özel Temsilcisi Abdoulaye Bathily, Fransa Cumhurbaşkanı'nın Özel Temsilcisi Paul Soler ve Fransa'nın Libya Büyükelçisi Mustafa Mihraje ile bir araya geldi. Bathily ve Soler, Libya'daki siyasi, güvenlik ve ekonomik durumu, Libyalıların birleşik kurumlara ve seçimlerin yapılmasına yol açacak bir siyasi anlaşmaya ulaşmalarını desteklemenin yollarını, ulusal uzlaşma sürecindeki gelişmeleri ve Doğu Libya'daki yeniden yapılanma çabalarını görüştüler.

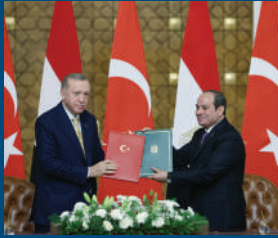
12 Şubat 2024

- Trablus merkezli Febrayer televizyonunun haberine göre, Rusya, Hafter güçlerine ulaştırılmak üzere çok sayıda yeni T72 tank gönderdi. Tanklar Tobruk Limanı üzerinden Hafter'in oğlu Saddam Hafter'e bağlı Tarrık bin Ziyad milislerinin kargahına ulaştı.

13 Şubat 2024

- Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Libya Ulusal Birlik Hükümeti Başkanı Abdulhamid Dibeybe ile görüştü. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye'nin, Libya'nın birliği ve bütünlüğünü ön planda tuttuğunu, Ulusal Birlik Hükümeti'nin meşruiyetine zarar vermeden Libya'daki diyalog sürecine destek vermeye hazır olduğunu kaydetti. Erdoğan, Libya'da sürdürülebilir ve kalıcı çözüm için Türkiye'nin gayretlerini sürdürmeye devam edeceğini belirtti.

14 Şubat 2024

- Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 12 yıl aranın ardından gittiği Kahire'de, Mısır Cumhurbaşkanı Abdulfettah es-Sisi ile görüştü. Sisi ve Erdoğan, Ankara Kahire hattında yeni dönemin işaretçisi olarak görülen Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Toplantılarının Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin Ortak Bildiriyi imzaladı.
- ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken, Ortadoğu turu sonrası, altı haftalık ateşkes öngören bir plan üzerinde çalışmalarını açıkladı. İsraili güvenlik yetkilileri, üç aşamalı planı görüşmek için Kahire'ye gitti.

15 Şubat 2024

- IKBY Başkanı Neçirvan Barzani, al-Arabiya televizyon kanalına açıklamalarda bulundu. Terör örgütü PKK'nın IKBY topraklarını Türkiye'ye karşı kullanmasını kesinlikle reddettiklerini vurguladı. IKBY ile İsrail arasında ilişki olduğu iddialarını reddeden Barzani, "İsrail ile hiçbir ilişkimiz yok ve bizde Mossad'ın hiçbir karargâhı da yok." dedi.
- Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı Mihail Bogdanov ve Hamas Siyasi Bürosu üyesi Musa Ebu Marzuk yaptıkları telefon görüşmesinde İsrail ordusunun Refah'a saldırı planlarıyla ilgili endişelerini dile getirdi.

16 Şubat 2024

- İran Kara Kuvvetleri Komutanı Tuğgeneral Kiyumers Haydari, İran'ın asla komşu ülkeleri tehdit etme, sınırlarını ihlal etme veya işgal etme niyetinde olmadığını kaydetti.
- Birleşmiş Milletler (BM) Mülteciler Yüksek Komiseri Filippo Grandi, Refah'tan Mısır'ın Sina bölgesine kitlesel hareketin Filistinliler, Mısır ve barışın geleceği için bir felaket olacağını söyledi.

17 Şubat 2024

- Libya, 17 Şubat Devrimi'nin 14. yılına bölünmüşlüğü'nün son bulması umutlarıyla giriyor. Libya'da 2011'deki 17 Şubat Devrimi ile 42 yıl süren Muammer Kaddafi yönetiminin sonlanmasının ardından ülkenin doğusu ve batısı arasında oluşan bölünmüşlüğü'nün nihayete ermesi için uluslararası çabalar sürüyor.

18 Şubat 2024

- Belçika Dışişleri Bakanı Hadda Lahlou, Münih Güvenlik Konferansı'nda Ortağu'da bölgesel istikrarın Belçika için bir öncelik olduğunu belirtti.
- Libya Ekonomi ve Ticaret Bakanı Muhammed Ali el-Huweyc, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Mısır Cumhurbaşkanı Abdulfettah es-Sisi görüşmesinin Libya'nın hızla imar ve inşasına yol açacağını söyledi.

19 Şubat 2024

- ABD merkezli Washington Post (WP) gazetesi ve Reuters haber ajansının ABD'li, Iraklı ve İranlı yetkililerle yaptığı görüşmelere göre İran, ABD ile doğrudan karşı karşıya gelmeyi ve Ortadoğu'da geniş çaplı bir çatışmayı önlemek amacıyla desteklediği milis güçlere provokasyondan kaçınma mesajı gönderdi.

20 Şubat 2024

- İsrail askerlerinin, Gazze'deki Birleşmiş Milletler (BM) Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı'na (UNRWA) bağlı bir okulda alıkoymuş onlarca Filistinliyi elbiselerini çıkarmak zorunda bıraktığı bildirildi.
- İletişim Başkanı Fahrettin Altun, "İsrail yaptığı katliamları gizlemek için büyük bir çaba sarf ediyor. İsrail'in dezenformasyonlarına suçüstü yaptık, yalanlarını tek tek ifşa ettik" dedi.
- ABD'nin Birleşmiş Milletler (BM) Daimi Temsilcisi Linda Thomas-Greenfield, BM Güvenlik Konseyi'nde Cezayir'in Gazze'de acilen ateşkes talep edilen karar tasarsını veto ettikten sonra basına açıklamalarda bulundu. Greenfield, Refah'a saldırmaması konusunda İsrail'i uyardıklarını belirtti.

21 Şubat 2024

- Somali, Türkiye ile imzaladığı savunma iş birliği anlaşmasını onayladı. Somali kabinesinin, Türkiye ile savunma iş birliği alanında imzalanan anlaşmayı onayladığı bildirildi.
- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Genel Direktörü Tedros Adhanom Ghebreyesus, çatışmaların yaşandığı Sudan'daki insanların temel sağlık hizmetleri ve ilaçlara erişemediği için öldüğünü bildirdi.
- Irak Yüksek Federal Mahkemesi, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY) meclisindeki Türkmenler ve Hristiyanlara ayrılan 11 kişilik kotanın "anayasaya aykırı" olduğuna karar verdi.

22 Şubat 2024

- İsrail'de Kadının Statüsü'nü Geliştirme Bakanı May Golan, ülkesinin zorla aç ve susuz bırakarak insanlık felaketine sürüldüğü Gazze Şeridi'nde neden olduğu "yıkımdan gurur duyduğunu" belirtti.
- Libya hükümeti, Teknik ve Mesleki Eğitim Bakanlığı ile Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) iş birliğinde başkent Trablus'ta açılacak "Libya-Türkiye Mesleki Eğitim Merkezi" projesini onayladı.

22 Şubat 2024

- İsveç İstihbarat Teşkilatı Başkanı Charlotte von Essen, "Terör örgütü PKK'nın alanını daraltmak için bir dizi farklı önlemler alıyoruz. İsveç'i üs olarak kullanan PKK'nın çeşitli aktörlerini, faaliyetlerini azaltma ve önleme isteğimiz var." dedi.

23 Şubat 2024

- Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Ofisi, Sudan'da devam eden çatışmalarda düzinelerce kişinin cinsel saldırı ve diğer cinsel şiddet türlerine maruz kaldığını ve bu saldırıların savaş suçları kapsamına girebileceğini bildirdi.

24 Şubat 2024

- Avrupa Birliği (AB) Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell, İsrail'in iki hafta içinde işgal altındaki Batı Şeritleri'nde 3 bin 300'den fazla yasa dışı konut inşa etme planının "kıskırtıcı ve tehlikeli" olduğunu belirtti.

26 Şubat 2024

- ABD'li asker İsrail'in Washington Büyükelçiliği önünde Gazze için kendini yaktı. İsrail'in Washington Büyükelçiliğinin önünde kendini ateşe veren kişinin ABD Hava Kuvvetlerinde asker olduğu ve protestoyu Gazze'de soykırıma karşı çıkmak için gerçekleştirdiği ortaya çıktı.
- Avrupa Birliği (AB) Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Josep Borrell, AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen'i "tamamen İsrail yanlısı duruş sergilemekle" suçladı.

27 Şubat 2024

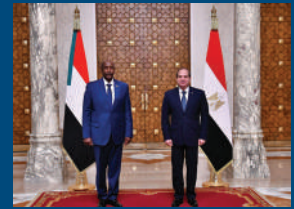

- Ukrayna Devlet Başkanı Volodimir Zelensky, ülkesi ile Rusya arasındaki krize çözüm arayışları ve ilişkilerin güçlendirilmesi çabaları kapsamında Suudi Arabistan Velihaht Prensi Muhammed bin Selman ile bir araya geldi. Görüşmede, ikili ilişkilerin gözden geçirildiği ve "Rusya-Ukrayna krizine" çözüm yolları için iş birliğinin güçlendirilmesi, diyalog imkanlarının ele alındığı kaydedildi.

29 Şubat 2024

- Gazze Şeridi'nin kuzeyine uçaklarla insani yardım bırakıldı. İsrail'in 7 Ekim 2023'te başlattığı saldırıyla halkı açlığa sürüklediği ve insani felakete neden olduğu Gazze Şeridi'nin kuzeyine uçaklarla "sınırlı miktarda" gıda yardımı ulaştırıldığı bildirildi.
- Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Yüksek Komiseri Volker Türk, İsrail'in Rafah'a olası kara saldırısının, Gazze'deki insanların maruz kaldığı dehşeti çok daha kötü boyuta taşıyacağını söyledi.

- Mısır Cumhurbaşkanı Abdülfettah es-Sisi ve Sudan Egemenlik Konseyi Başkanı Abdülfettah el-Burhan bir görüşme gerçekleştirdi. Görüşmede, iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve güçlendirilmesinin yanı sıra güvenlik, istikrar ve birlik konuları da ele alındı. Sisi, Sudan halkının yanında olduğunu vurgulayarak ülkesinin Sudan ile kardeşlik bağlarını ve ilişkileri güçlendirmeye önem verdiğini belirtti. Burhan ise Mısır'ın Sudan'ın emniyeti, güvenliği ve istikrarına yönelik desteğini takdirle karşıladıklarını ifade etti.

İRAN'IN BÖLGESEL HEGEMONYA ARAYIŞINDA DİRENİŞ EKSENİ AĞI

DR. İSMAİL SARI

Akademisyen AHBVÜ

“

İran'ın bölgesel hegemonya ve liderlik statüsü arzusu, geniş toprakları ve nüfusu, stratejik coğrafi konumu, Şii dünyasındaki merkezi pozisyonu, tarihsel geçmişi ve ekonomik ile askerî potansiyeliyle ilişkilendirilebilir. Son yıllarda, İran, bölgesel ve uluslararası etkisini genişletme çabalarında bulunmuştur.

”

İran'ın son yüz elli yıllık tarihine, hegemonyaya karşı “Bağımsızlık ve Özgürlük” (*İstiklâl ve Âzâdi*) arayışı damgasını vurmuştur. Meşrutiyet dönemi tarihçisi Janet Afary'nin Meşrutiyet Devrimini yabancı hegemonya ve yerli istibdata karşı bir başkaldırı hareketi olarak tanımladığı gibi petrolü millileştiren Muhammed Musaddık'ın Milliyetçi Cephe Hareketi ve Âyetullah Humeyni'nin liderliğinde gerçekleşen İslâm Devrimi de hegemonya ve istibdata karşı verilen mücadelelerdir. Meşrutiyet Devrimi; *kolektif*, Musaddık dönemi; *laik-milliyetçi*, 1979 Devrimi; *İslâm-eksenli* karşı-hegemonik tepkilerdir. Bu açıdan Şah rejimine ve Amerika'ya karşı gerçekleştirilen başkaldırı “ikiz devrim” olarak tanımlanmıştır. Modern İran tarihi her ne kadar hegemonik güçlere karşı (Rusya-İngiltere-ABD) bir mücadele tarihi olarak nitelendirilse

de bazı dönemlerde, İran gibi bir bölgesel güç, bölgesel hegemonya elde etmeyi amaçlayan bir strateji benimseyebilir. Bu durumda, şu soru ortaya çıkmaktadır; uluslararası alandaki gibi “hegemonya” kavramı bölgesel düzeyde de geçerli midir? Birçok çalışma, bölgesel hegemonyayı küresel hegemonyanın bir türü olarak tanım-

lamıştır. Diğer çalışmalar ise bölgesel hegemonya ile küresel hegemonya arasında ayırım yapmıştır.

HEGEMONYA MÜCADELESİNDE İRAN

Bölgesel hegemonya, bir ülkenin belirli bir bölgede askerî, ekonomik, kültürel veya siyasi alanlarda üstünlük sağlayarak liderlik rolü üstlenmesi ya da diğer devletler üzerinde baskın bir konuma sahip olması anlamına gelir. İran'ın bölgesel hegemonya ve liderlik statüsü arzusu, geniş toprakları ve nüfusu, stratejik coğrafi konumu, Şii dünyasındaki merkezi pozisyonu, tarihsel geçmişi ve ekonomik ile askerî potansiyeliyle ilişkilendirilebilir. Son yıllarda, İran, bölgesel ve uluslararası etkisini genişletme çabalarında bulunmuştur. Bu çabaların ilerletilmesinde rol oynayan faktörler arasında İran-İrak Savaşı'nın sona ermesi (1988); Sovyetler Birliği'nin çöküşü (1991); ABD'nin terörle mücadele politikaları (2001'den beri) ve Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesi (2003); Arap Baharı sonrası bölgesel çatışmalar (2011'den beri) ve Çin, Rusya ve ABD arasındaki bölgesel ve küresel gerilimler gibi olaylar etkili olmuştur.

Bölgesel hegemonya teoride arzu edilen bir şey olabilir ancak tarih bunun ulaşılması zor bir hedef olduğunu göstermektedir. Jonathan Kirshner'in de belirttiği gibi modern çağda birçok farklı büyük güç bölgesel hakimiyet için girişimlerde bulunmuş ve bu girişimlerin biri hariç hepsi felakete sonuçlanmıştır. Fransa, 14. Louis ve Napolyon Bonapart

döneminde başarısız olmuş Almanya her iki dünya savaşında da kesin bir yenilgiye uğramış ve Japonya'nın Asya'da hegemonik bir düzen kurma girişimi de tam bir yenilgiyle sonuçlanmıştır. Sadece Amerika Birleşik Devletleri (ABD) kendi bölgesinde tek büyük güç olmayı başarmıştır. Bu bağlamda İran büyük güç statüsünde bir devlet olmadığı ve Ortadoğu ABD gibi bir küresel güç tarafından domine edildiği için Tahran'ın zaman zaman bölgede hegemonik güç olma arayışı pek gerçekçi değildir. Fakat İslam Devrimi'nden günümüze Şiiliği devrim ideolojisi ile araçsallaştıran ve dönemsel olarak değişen "devrim ihracı" ya da "direniş eksenini" gibi söylemlerle öne çıkan İran, bölgede kendi Şii yayılmacılığı ile güç temerküz ettirme adımını ilk olarak devrim sonrası Humeyni döneminde atmıştır. İkinci olarak ise İran, ABD'nin Irak işgali ile bu bölgede etkinliğini zirveye ulaştırmış ve Arap Baharı süreci ile birlikte ortaya çıkan bölgesel sistemde yayılmacı politikalarına yeni bir alan bulmuştur. Bu süreçte Ortadoğu'da İran'ın ne derece etkin olabileceği tartışılırken "Şii Hilali" ya da "Direniş Eksenini" tartışmaları yeniden gündeme gelmiştir. Bu ağın varlığı bazı analistler tarafından İran'ın bölgedeki sınırlı hegemonyasının göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Eski Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin yardımcısı Ali Yunusi'nin "İran, şu anda dört Arap başkentini (Bağdat, Sana, Şam, Beyrut) yönetiyor." sözleri ise bu görüşü destekler nitelikte yorumlanmıştır.

"DİRENİŞ" SÖYLEMİ EKSENİ HEGEMONYA GİRİŞİMLERİ

"Direniş Eksenini" kavramı, ABD Başkanı George W. Bush'un 29 Ocak 2002'de yaptığı ve İran, Irak ve Kuzey Kore tarafından oluşturulduğunu iddia ettiği "şer eksenini" kıyanan ulusa sesleniş konuşmasına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Filistin davasının, özellikle Suudi Arabistan gibi tarihsel destekçileri tarafından öncelikleri arasında geri planda kalması, Arap kamuoyunun dikkatini çekmek için önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca bu eksen, İran'ın düşmanlarını doğrudan saldırmaktan caydırmasına da katkıda bulunmuştur. İran'ın "direniş eksenini", Filistin, Lübnan, Suriye, Irak ve Yemen'deki siyasi partiler ve silahlı gruplar açısından oluşmaktadır. Bu aktörlerin ideolojik olarak İsrail, ABD ve müttefiklerine karşı ortak mücadeleyle bağlantılı olmasıyla birlikte operasyonel olarak Devrim Muhafızları Ordusu'nun (DMO) dış kolu olan Kudüs Gücü tarafından desteklenmektedir. İran'ın bu «direniş eksenini» söylemi, bölgesel politikalarına ve güç temerküz etme arayışlarına zemin oluşturmaktadır. Yaklaşık 40 yıllık bir süre zarfında İran, bu direniş eksenini etkin bir şekilde oluşturmuştur.

Silahlı gruplar arasındaki inanç, ideoloji ve motivasyon çeşitliliğine rağmen İran'ın bu gruplar üzerindeki etkisi oldukça belirgindir. Özellikle, 1980'lerde sekiz yıl süren İran-İrak Savaşı sırasında, milyonlarca insanı harekete ge-

“

Ortadoğu'da İran'ın ne derece etkin olabileceği tartışılırken "Şii Hilali" ya da "Direniş Ekseni" tartışmaları yeniden gündeme gelmiştir. Bu ağın varlığı bazı analistler tarafından İran'ın bölgedeki sınırlı hegemonyasının göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Eski Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin yardımcısı Ali Yunusi'nin "İran, şu anda dört Arap başkentini (Bağdat, Sana, Şam, Beyrut) yönetiyor." sözleri ise bu görüşü destekler nitelikte yorumlanmıştır.

”

çiren İran paramiliter gücü Besic, diğer gruplar için bir örnek teşkil etmiştir. İran tarafından eğitilen ve örgütlenen askerî ve güvenlik güçlerinin çoğullaşması, kurum inşasını ve patronajı aşağıdan yukarıya doğru canlandırmış ve yerelleştirmiştir. Örneğin, Irak'ta, Bağdat hükümetinin başarısızlığı ve Musul'un terör örgütü IŞİD'in eline geçmesiyle ortaya çıkan güvenlik boşluğu, özellikle Ayetullah Ali Sistani'nin 2014 yılında yayınladığı ve IŞİD'e karşı silahlı direniş çağrısı yapan fetvasının ardından birçok silahlı hareketin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Irak Parlamentosu, Humeyni'nin paramiliter grubunu kurmasının kutlandığı İran'daki Besic Gününün hemen ardından 26 Kasım 2016'da Haşdi Şaabi'yi hukukileştiren bir yasa-yı onaylamıştır. Haşdi Şaabi'nin 2014 yılında bir şemsiye örgüt olarak kurulması, milislerin do-

ğasını önemli ölçüde değiştirmiştir; gücü bir yönetim komitesi aracılığıyla merkezileştirmiş ve stratejik ve operasyonel hedeflerini birleştirmiştir. Dahası, Haşdi Şaabi, Irak tarafından yasal bir statüye kavuşturulmuş ve Beşar Esad tarafından Suriye iç savaşında yanında savaşması için davet edilmiştir. Bu milislerin artık "meşru" şiddet araçlarını kullanıyor olması, Ortadoğu için geniş kapsamlı sonuçlar doğuracağına işaret etmektedir.

Arap Baharı öncesi dönemde, Hizbullah ve Hamas dışında, İran ve Suriye gibi ülkeler ile Irak'taki bazı gruplar direniş eksenini oluşturuyordu. Bu ülkeler, modern Weberci devletin temel özelliklerini büyük ölçüde benimsemişlerdi: Merkezi karar alma mekanizmaları, resmi devlet sınırları ve genellikle devletin iç güvenliğini sağlama ve dış düşmanlara karşı savaşma yetkisine sahip ordular. İdeolojik olarak bu ülkeler bağımsız bir bölgesel düzen savunurken İsrail'e ve ABD emperyalizmine karşı birlikte direniş göstermekteydiler. Ancak 2011'den sonra Arap Baharı protestolarının başlaması, Suriye ve Yemen'de iç savaşların patlak vermesi ve IŞİD gibi radikal grupların ortaya çıkmasıyla bazı Arap devletleri, meşru şiddet araçları üzerindeki kontrolünü yavaş yavaş kaybetmeye başladı. Bu durum, siyasi elitlerin modern orduları kontrol edememesi nedeniyle askerî kapasitenin azalmasına yol açtı. Örneğin, Irak'ta ABD tarafından eğitilen ulusal ordu, IŞİD'in Musul'a saldırısı karşısında çözülürken Suriye'de halk hızla bölündü ve ordunun

bir kısmı firar etti. Bu süreçte, ek- sen içinde güç, güvenlik boşluğu- nu doldurmak için birçok devlet dışı aktöre ve milis gruba devre- dildi ve bu gruplar sadece gele- neksel düşmanlara karşı değil ay- nı zamanda yeni tehditlere karşı da bir araya geldi. Bu yeni milis grupları arasında Irak'taki Haşdi Şabi, Yemen'deki Husiler ve Su- riye'de Ulusal Savunma Güçleri gibi yerel ve Afgan Fatmiyyun ve Pakistanlı Zeynebiyyun tugay- ları gibi yabancı gruplar yer al- maktadır. Günümüzde Suriye'de yabancı Şii savaşçıların çoğunlu- ğunu Irak ve Lübnanlılar oluş- turmakla birlikte terör örgütü IŞİD'in yabancı savaşçı toplama örneğinde olduğu gibi dünyanın birçok bölge ve ülkesinden farklı nedenlerle Suriye'de rejim saflarında savaşmak üzere giden Şii milisler mevcuttur. Arap olma- yanlar arasından en büyük katılı- mı Şii Afganlar oluşturmaktadır. Bunun dışında Suudi Arabistan Şiilerinin kurduğu Hicaz Hizbul- lahi'na bağlı milisler, Yemen'den Şii Husilerle bağlantılı Zeydiler, Pakistanlı Şiiler, Hindistan'daki Şiiler, Somali ve Fildişi Sahili gi- bi Afrika ülkelerinde yaşayan Şii nüfus içinden gönüllüler de Suri- ye'de savaşmaktadır. Suriye'deki Şii milisler arasında ABD ve Ka- nada vatandaşı olan Arap kökenli Şiiler de vardır.

İran, uzun yıllar boyunca bölge- sel gelişmelere taktiksel tepkiler verme konusunda aktif davran- mıştır. Kurulan direniş eksenine ağı bunun en iyi örneğidir. Ancak Hamid Rıza Azizi'nin de isabetli şekilde tespit ettiği gibi; İran'ın hızla büyüyen ortakları, değişen bölgesel ve yerel gerçeklerle bir-

leşince Tahran'ın ortaya çıkan tehditlere yanıt vermesi gide- rek zorlaşmıştır. Örneğin, Irak ve Lübnan seçimleri, Bağdat ve Beyrut'ta radikal siyasi reform ve aralarında İran'ın da bulunduğu yabancı aktörlerin ülkeden ko- vulması çağrısında bulunan yay- gın protesto gösterilerini takip etmiştir. Bu durum, İran'ın bazı ortaklarını içeride meşruiyetle- rini korumak için Tahran ile ara- larına siyasi ya da retorik olarak mesafe koymaya zorlamıştır. Ay- nı dönemde, İran'ın bölgesel ağı, aşırı genişlemesi, zayıf ekonomi- si ve Şii toplumu içinde İranlı din adamlarının doktrinel statülerine ilişkin bölünmelerin yarattığı zorluklarla mücadele etmiştir. Sonuç olarak "direniş eksenine" ar- tık hiyerarşik, İran merkezli bir ağdan, üyelerine belirli alanda özerklik sağlayan bir yapıya dö- nüşmektedir. Özellikle 7 Ekim İs- rail-Hamas savaşı sonrası İran'ın direniş eksenine ağına dair gelişme- ler (Yemen'deki Husiler'in Kızıl Deniz'deki saldırıları, ABD ve İs- rail'in bu ağın önemli isimleri ve militanlarına yönelik saldırıları) İran açısından "güvenlik ikilemi" tartışmalarını dahi başlatmıştır. Güvenlik ikilemi durumu, bir devletin kendi güvenliğini sağla- ma çabalarının, başka devletlerin güvenliğini zayıflatabileceği veya caydırıcı etkiler yaratabileceği bir durumu ifade eder. Bu durumda, bir devletin güvenliği artarken diğer devletlerin güvenlik algıları ve davranışları da etkilenir, böy- lece potansiyel olarak daha fazla askeri yarış veya gerilim doğabi- lir. Bugün Ortadoğu'da artan gerilim İran için benzer bir durum olarak değerlendirilebilir. ■

GAZZE KRİZİ SONRASI BİDEN'İN “YENİ” ORTADOĞU POLİTİKASI VE “FİLİSTİN DEVLETİ”

DR. TAMER KAŞIKÇI

Akademisyen ESOĞÜ

“

Biden yönetimine yakınlığı ile bilinen The New York Times köşe yazarı Thomas Friedman geçtiğimiz ay yayımladığı bir yazısında üç bileşenli bir “Biden Doktrini”nin oluşmakta olduğunu dile getirmiştir.

”

Aylardır İsrail’in sınır tanımayan saldırıları altında devam etmekte olan Gazze krizi bir yandan bölgenin politik ve güvenlik dinamiklerini derinden sarsarken diğer yandan hem bölge aktörlerinin hem de bölgede aktif rol oynayan küresel aktörlerin bölgeye yönelik politikalarını gözden geçirmelerini zorunlu hâle getirmiştir. Bu bağlamda en dikkat çekici gelişme Filistin Devleti’nin

geleceği hususunda olmuştur. İsrail şiddetine maruz kalan milyonlarca sivilin akıbetinin ne olacağı sorusu uluslararası kamuoyunda Filistin Devleti’nin tanınmasına yönelik bir algının oluşmasına neden olmuş, bu algı paralelinde, geçtiğimiz ay içerisinde, tarihsel olarak Filistin meselesinin önemli aktörlerinden biri olan Birleşik Krallık’ın Dışişleri Bakanı David Cameron herhangi bir İsrail-Filistin anlaşması olmaksızın krallığın Filistin’i tanıyabileceğini dile getirmiştir. Bu durum krizin önemli figürlerinden biri olan Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) Filistin’in geleceği hususundaki tavrının ne olacağı sorusunu gündeme getirmiştir. Bu soru temelinde kurgulanmış olan bu kısa yazıda Joe Biden yönetiminin Ortadoğu politikasının Gazze krizi ile birlikte nasıl şekillendiği ve yeni dönemde Filistin meselesinde Biden yönetiminin tavrının ne olacağı değerlendirilecektir.

BIDEN'İN "YENİ" ORTADOĞU POLİTİKASI

İsrail'in her türlü diplomatik girişimi reddetmesi nedeniyle, Gazze krizinin giderek daha çetrefilli bir hâle gelmesi ve bölgede kalıcı bir istikrarsızlık oluşturması ihtimali Biden yönetiminin krizin ilk

günlerindeki katı İsrail yanlısı tutumunun yönetim içerisinde de sorgulanır hâle gelmesine neden olmuştur. Bazı uzmanlara göre bu durum Biden yönetiminin sadece krize yönelik değil genel olarak Ortadoğu'ya yönelik politika tercihlerinde de değişikliğe gitmesine sebep olmuştur. Örneğin

Biden yönetimine yakınlığı ile bilinen The New York Times köşe yazarı Thomas Friedman geçtiğimiz ay yayımladığı bir yazısında üç bileşenli bir "Biden Doktrini"nin oluşmakta olduğunu dile getirmiştir. İlk olarak Biden yönetimi İran'a yönelik net bir şekilde "güçlü ve kararlı" bir politika ge-

liştirmektedir. Bu durum Biden yonetiminin Donald Trump'ın yaptigi gibi Iran'a yonelik gerek-tiginde sert guc unsurlarının da kullanilabilecegi "baskici" bir politikayi uygulamaya koyabile-cegini gostermektedir. Zira ge-ctigimiz ay icerisinde cesitli Iran hedeflerine yapilan saldirilar bu politika degisiminin guclu ornek-leri olarak gorulmektedir. Yeni olusan Biden doktrininin ikinci bileşenini ise bolgede bir suredir devam etmekte olan ancak Gazze krizi ile durma noktasına gelen İsrail ile normalleşme sürecinin yeniden canlandırılması ve Suudi Arabistan ile İsrail arasında bir anlaşma imzalanması oluşturmaktadır.

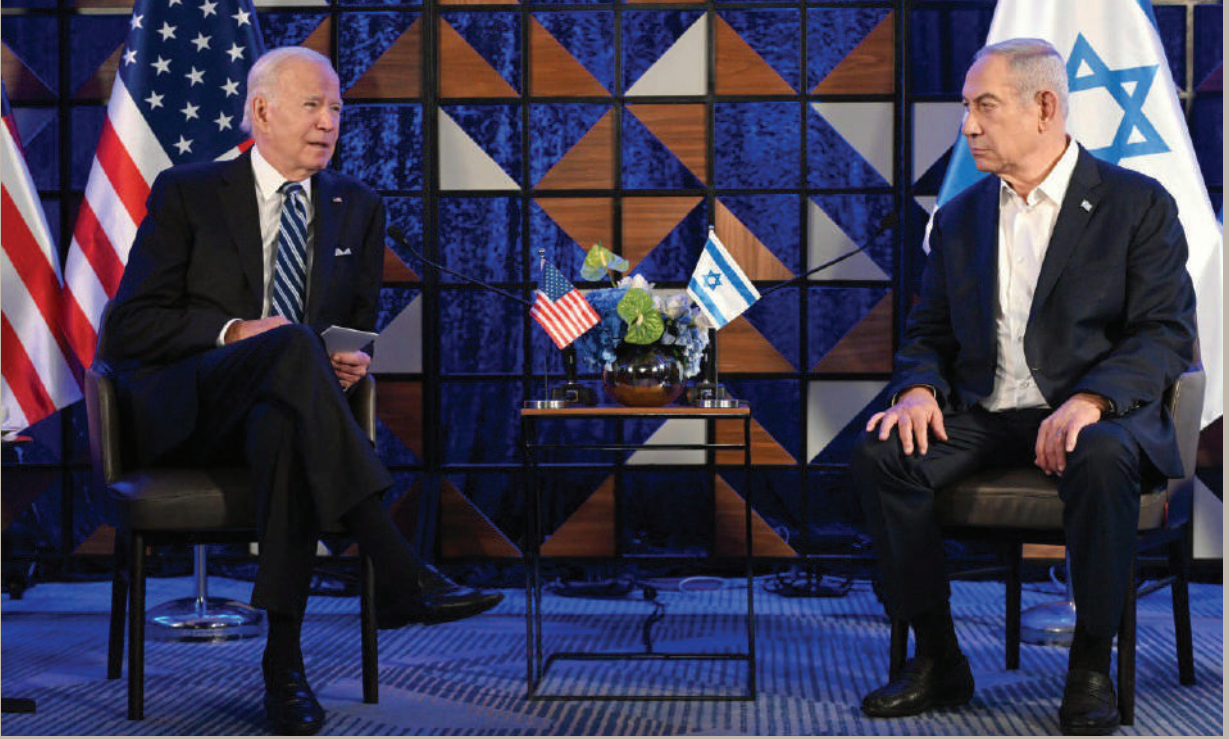
Olası bir Biden doktrininin üçün-cü boyutunu ise "Filistin Devleti" meselesi oluşturmaktadır. Bilin-diği üzere Biden yönetimi gö-reve geldiğinden bu yana Filistin sorununda "iki devletli çözüm" öncelendiğini dile getirmektedir. Ancak bu politika Biden yönetiminin kendisini Amerikan yön-etimlerinin uzun yıllardır İsrail-Fi-listin meselesine yönelik geliştir-diği geleneksel yaklaşımlardan biri icerisinde konumlandırması olarak görülmüştür. Gerçekten de geçtiğimiz üç sene icerisinde Biden yönetimi Filistin gibi köklü bir meselenin çözümünde aktif bir rol oynamak bir yana, genel olarak Ortadoğu meselele-rinde zayıf bir liderlik göstermiş, dolayısıyla yönetimin sıklıkla dile getirdiği "iki devletli çözüm" po-litikası söylem düzeyinde kalıp, pratik aşamaya geçirilmemiş ya da geçirilememiştir. Ancak Fi-listin Devleti yeni olusan "Biden

doktrininin” temel bir bileşeni olarak görülmekte ve Biden yönetimi Filistin Devleti’nin hızlı bir şekilde kurulması fikrini değerlendirerek söylem düzeyinden pratik aşamaya geçişi savunmaktadır. Bu kapsamda geçtiğimiz ay içerisinde ABD Dışişleri Bakanı Antony Blinken bakanlık yetkililerine Filistin Devleti’ni tanımının olası sonuçlarına ilişkin bir araştırma yapmaları talimatını vermiştir.

Söz konusu üç bileşen üzerinde kurgulandığı söylenen bu “Biden doktrini” aslında yönetimin izlediği politikalara yakından bakıldığında pek de yeni bir şey ifade etmemektedir. Zira Biden yönetimi göreve geldiğinden bu yana İran meselesinde “Obama’nın liberalizmi” ile “Trump’ın realizmi” arasında sallanan “tutaratsız” bir politika izlemektedir. Bir yandan İran ile yeni bir anlaşmanın zemini hazırlanmaya çalışılırken diğer yandan gerekli görüldüğü zaman İran hedeflerine saldırılar düzenlenmektedir. Dolayısıyla son günlerde İran hedeflerine yönelik yapılan saldırılar Biden yönetiminin önemli bir politika değişikliğine gittiğini değil mevcut “tutarsız” politikasını devam ettiriyor göstermektedir. İkinci olarak göreve geldiğinden bu yana Biden yönetimi normalleşme sürecinin güçlü bir destekçisi olmuştur. Dahası Gazze krizi patlak vermeden kısa süre önce Suudi Arabistan ile İsrail’in ABD’deki başkanlık seçimlerinden önce normalleşme anlaşması imzalamasına yönelik bir seferberlik dahi başlatmışlar ancak süreç Gazze krizi ile çıkmaza gir-

mişti. Dolayısıyla normalleşme desteği yeni bir şey değil hâlihazırda Biden yönetiminin Ortadoğu politikasının en önemli ve muhtemelen de tek “elle tutulur” boyutunu oluşturmaktadır.

ABD AÇISINDAN FİLİSTİN DEVLETİ’NİN TANINMASININ AVANTAJLARI

Buna karşın sözde “Biden doktrinini” bir diğer boyutu olan Filistin Devleti’ni kurma meselesi ve Biden yönetiminin bu konuda söylemden eyleme geçme ihtimali söz konusu doktrin en dikkat çekici yönünü oluşturmaktadır. Şüphesiz ki “iki devletli çözüm” yeni bir şey değil aksine Amerikan yönetimlerinin geleneksel politikalarından biridir. Ancak Biden yönetiminin kendi içerisinde de olsa Filistin Devle-

ti’ni tanıma seçeneğini ciddi bir şekilde gözden geçirmesi ve olası sonuçlarını tartışmaya başlaması, Amerikan yönetimlerinin uzun yıllardır hem yurt içinde hem de yurt dışındaki Müslüman kamuoyunun “gönlünü hoş etme” amacı bu söylem temelli politikasının ötesine geçilmesi ihtimalinin güçlendiğini göstermektedir.

Diğer yandan Filistin Devleti’nin ABD tarafından tanınması, ABD’nin bölge politikalarında uzun süredir yaşamakta olduğu birtakım açmazların çözülmesinde etkili olacaktır. İlk olarak Filistin Devleti’nin tanınmasına öncülük etmek ABD’nin bölgedeki nüfuzunun yeniden tesis edilmesinde bir dönüm noktası olacaktır. Bilindiği üzere 11 Eylül’den bu yana ABD’nin Ortadoğu’da izlediği sert güç politikaları

bölge toplumları içerisinde Amerikan karşıtlığının güçlenmesine neden olmuştur. Bu sosyal tepkinin yanı sıra son dönemde ABD’nin bölge rejimlerinin beklentileri karşılamaktan uzak zayıf liderliği Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ABD’nin bölgedeki güçlü müttefiklerinde politik bir tepki de yaratmış ve söz konusu ülkeler alternatif politika arayışları içerisine girmişlerdir. Bu alternatiflerden biri olarak Çin’in bölgede nüfuz kazanması, ABD’nin bu ülke ile küresel rekabetinde elini zayıflatmaktadır. Ancak ABD’nin Müslüman dünyası açısından en köklü sorunlardan biri olarak tanımlanan Filistin meselesinde radikal bir adım atarak Filistin Devleti’ni tanıması bölgedeki söz konusu sosyal ve siyasal tepkilerin azaltılmasında, ABD karşıtlığının zayıflatılmasında ve ABD imajı-

“

ABD'nin Filistin Devleti'ni doğrudan tanıması, doğrudan tanımasa bile müttefiklerini tanımaları konusunda cesaretlendirmesi ya da en azından Birleşmiş Milletler'de (BM) tanınmasının önünde engel olmaması ABD'nin bölgedeki çıkarları ile uyumlu görünmektedir.

”

nın güçlendirilmesinde kesinlikle etkili olacaktır. Ayrıca bu durum son Gazze krizi ile birlikte ortaya çıkan küresel tepkinin de hafifletilmesini sağlayacaktır. İsrail'in adeta ölüme ve sürgüne zorladığı milyonlarca insanın Filistin Devleti bayrağı altında toplanması ve güvenliklerinin sağlanacağı istikrarlı bir politik mekanizmanın yaratılması dünya kamuoyunun beklentilerini karşılayabilir.

İkinci olarak Filistin Devleti'nin tanınması ABD'nin bölgede Rusya, Çin ve İran gibi aktörlere karşı uzun zamandır geliştirmekte olduğu yeni bir ittifak sistemi inşa sürecinin önünü de açacaktır. Zira bilindiği gibi söz konusu sürecin omurgasını oluşturan İsrail ile normalleşme, Suudi Arabistan gibi güçlü aktörlerin Filistin meselesinin çözümüne yönelik talebi, İsrail'in de Hamas'ı olası bir çözümün parçası olarak istememesi nedeniyle tıkanmıştır. ABD'nin Filistin Devleti'ni tanıması öncelikli olarak Suudi Arabistan'ın Filistin'e yönelik taleplerinin karşılanması ve bölgede kilit bir rol oynayan söz konusu ülkenin normalleşme sürecine

yeniden dâhil olmasını sağlayacaktır. Diğer yandan dışarıdan rahatlıkla kontrol edilebilen bir Filistin Devleti'nin oluşturulması, Filistin toplumunun aşırılıkçı örgütlere destek vermesinin önüne geçebilir ve böylelikle İsrail'in temel güvenlik endişelerinden biri ortadan kaldırılabilir.

ABD'NİN FİLİSTİN DEVLETİ'Nİ TANIMA KARARININ ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Bu olumlu şartlar altında ABD'nin Filistin Devleti'ni doğrudan tanıması, doğrudan tanımasa bile müttefiklerini tanımaları konusunda cesaretlendirmesi ya da en azından Birleşmiş Milletler'de (BM) tanınmasının önünde engel olmaması ABD'nin bölgedeki çıkarları ile uyumlu görünmektedir. Ancak ABD dış politikasında bu denli radikal bir değişimin bir anda gerçekleşeceğini düşünmek fazla iyimser bir beklenti olacaktır. Bunun birinci nedeni Amerikan dış politika yapım sürecinde güçlü ve kurumsal bir karar alma mekanizmasının olması ve bu hantal mekanizmanın politika üretiminde ani ve keskin dönüşlere izin vermemesidir. Dolayısıyla bu mekanizma içerisinde, ABD'nin yıllardır sadece söylem düzeyinde değerlendirdiği “Filistin Devleti” fikrini eyleme dönüştürmek oldukça fazla zaman alacak ve çaba gerektirecektir. İkinci olarak ise hem İsrail'in ABD'nin Ortadoğu politikalarının merkezinde olması hem de Yahudi lobisinin ABD karar alma süreçleri üzerinde oldukça etkili olması, Amerikan yöne-

timlerinin İsrail'i olumsuz yönde etkileyecek herhangi bir politika üretmesini oldukça zorlaştırmaktadır. Nitekim geçtiğimiz hafta İsrail hükümeti yayınladığı bir bildiri ile Filistin Devleti'nin tek tarafı olarak tanınmasına karşı olduklarını açıkça dile getirmiştir. Dolayısıyla, Filistin Devleti'ni tanıma politikasını uygulamaya koyması için Biden yönetiminin Amerikan karar alma mekanizmasından daha çok İsrail'i ve Yahudi lobisini ikna için çaba harcaması gerekmektedir. Bu anlamda bir başka sorun da ABD'nin hangi “Filistin Devleti”ni tanıyacağı meselesidir. Bu Filistin Devleti 1967 öncesi sınırları temelinde mi olacak yoksa sadece şu anda Filistinlilerin yaşadıkları yerleri temel alan ve tamamen İsrail'in kontrolü altında “kağıt üstünde” kurulmuş bir devlet mi olacaktır? Şüphesiz birinci seçeneği İsrail, ikinci seçeneği de Filistinliler kabul etmeyecektir.

Dolayısıyla sonuç olarak, Gazze krizi hem uluslararası hem de bölgesel düzlemde 7 Ekim saldırılarının öncesinden farklı bir atmosfer yaratmış ve bu yeni atmosfer içerisinde uzun yıllardır uluslararası toplum tarafından ufukta bir hayal olarak gösterilen Filistin Devleti'nin tanınması ihtimali güç kazanmıştır. Görünen o ki şu an bu “tanınma” fitilinin ateşlenmesi için gözler ABD'ye çevrilmiştir. Ancak göreve geldiğinden bu yana güçlü bir liderlik göstermekten uzak olan ve seçim sürecinde az bir vakti kalan Biden yönetiminin bu denli radikal bir kararın altına imza atması mümkün görünmemektedir. ■

ÇOK KUTUPLU ORTADOĞU DÜZENİNE TÜRKİYE'NİN YAKLAŞIMI

MERVE ZORLU

Doktora Adayı İKÇÜ

“

Bölgenin önemli aktörlerinden Türkiye'nin son dönemde Ortadoğu'ya yönelik yaklaşımında terörle mücadele ve güvenlik, stratejik ortaklık, ekonomi ve insani diplomasi yaklaşımlarıyla “ilkeli denge” siyaseti kurmaya çalıştığı görülmektedir.

”

Arap Ayaklanmalarıyla istikrarsızlaşan Ortadoğu siyaseti ve çok kutuplu uluslararası siyaset özellikle son 10 yılın bölgedeki belirleyicisi olmuştur. Normalleşme çabalarının başladığı son dönemde farklı aktörlerin bölgedeki etki alanı genişlemiş, bölgesel aktörlere doğru da bir güç kayması yaşan-

mıştır. Yeniden gündeme gelen kronik çatışmalar, Ortadoğu'daki normalleşme sürecini sekteye uğratmış olsa da bölge aktörlerinin tutumlarının çok kutuplu uluslararası siyasetle uyumlu olacağı anlaşılmaktadır. Nitekim bu süreçte bölgenin önemli aktörlerinden Türkiye'nin son dönemde Ortadoğu'ya yönelik yaklaşımında terörle mücadele ve güvenlik, stratejik ortaklık, ekonomi ve insani diplomasi yaklaşımlarıyla “ilkeli denge” siyaseti kurmaya çalıştığı görülmektedir.

ORTADOĞU'DA ÇOK AKTÖRLÜ NORMALLEŞME ADIMLARI

Kronik çatışma temalarına ek olarak 2010 yılında başlayan Arap Ayaklanmaları bölge ülkelerinin güvenlik kırılganlıklarını artırmıştır. Yaşanan parçalanma ve izolasyonların getirdiği istikrarsızlık, bölgenin 10 yıllık siyasetini belirleyen bir kutuplaş-

maya neden olmuştur. Bu kutuplaşmalardaki ilk çözülme, dönemin ABD Başkanı Donald Trump diplomasisiyle 15 Eylül 2020'de imzalanan İbrahim Anlaşmaları sayesinde gerçekleşmiştir. İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Bahreyn arasındaki diplomatik ilişkileri normalleştirme adımı olan bu anlaşmaya aynı yıl Fas ve Sudan da katılmıştır. Nitekim bu normalleşme süreçleri bölge ülkeleri için bir gereklilik hâline dönüşmüştür. Çünkü kesilen diplomatik ilişkiler bölge ülkelerini hem ekonomik hem de güvenlik bağlamında etkilemiştir. Örneğin Avrupa bölgesindeki gerçekleşen ticaretin %60'tan fazlası yine Avrupa ülkeleri arasında gerçekleşirken bu oran Ortadoğu'da ancak %10'ları bulabilmiştir. Bu oran dünyadaki hemen hemen tüm bölgelerin gerisinde kalınmasına sebep olmuştur. Ayrıca diplomatik ilişkilerin kesilmesi bölge ülkelerinin güvenlik algılarını etkilemiştir.

2020 yılının pandemi gündemi ise bölge ülkelerini daha fazla kırılğan hâle getirmiştir. Bu bağlamda İbrahim Anlaşmalarıyla başlayan normalleşme atmosferi diğer bölge ülkelerine kolaylıkla yayılabilmiştir. Mısır ve Ürdün, İsrail ile olan ekonomik ve siyasi ilişkilerini yeniden canlandırma çabalarına yönelmiştir, böylece ekonomik gücü yüksek olan İsrail'in nüfuzunu artırma olasılığını artırmışlardır.

Geçen 10 yıllık süre zarfında farklı küresel aktörler de bölgedeki varlıklarını genişleterek pragmatik siyasetler izlemişlerdir. Rusya, Suriye ve İran ile ilişkileri-

ni geliştirirken Çin başta Körfez ülkeleri olmak üzere bölgedeki çoğu ülke ile ekonomik ilişkilerini ilerletmiştir. Çin'in bu yeni girişimi ABD'den sonra bölgedeki normalleşmeye katkı sağlayan diğer bir aktör olmasına vesile olmuştur. İran ve Suudi Arabistan arasındaki 2016'da kesilen diplomatik ilişkiler Irak ve Umman'ın çabalarıyla normalleşmeye dönmemiş olsa da Çin aktif bir arabulucu rolüyle bölgede yeni bir normalleşmeye kapı açmıştır. 10 Mart 2023'te Çin-Suudi Arabistan-İran ortak bildiriyle diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması ve çeşitli alanlarda iş birlik-

lerinin kurulmasına ilişkin mutabakata varılmıştır. İbrahim Anlaşmalarının bölgedeki yarattığı domino etkisinin İran-Suudi normalleşmesinde de olması beklenmiştir. Nitekim uzlaşımın ardından Suudi Arabistan ev sahipliğinde gerçekleşen Arap Birliği zirvesine 12 yıl aradan sonra Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad davet edilmiş ve üyeliğe yeniden alınmıştır. Bu süreçte Ortadoğu için yeni istikrar dönemine giriş tartışmaları gündeme gelirken Ekim 2023'te başlayan ve devam etmekte olan İsrail-Filistin çatışmaları bölgedeki kronik sorunları yeniden gündeme getirmiştir.

“

Bölgede gerçekleşen normalleşme adımlarının ve yapılan anlaşmaların farklı küresel aktörler aracılığıyla sağlanması, İsrail-Filistin çatışmasında aktörlerin farklı taraflarda konumlanması, İbrahim Anlaşmalarının askıya alınması beklenirken geri adım atılmamış olması gibi birçok gelişme küresel siyasetin çok kutuplu yapısının bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

”

Bölgede gerçekleşen normalleşme adımlarının ve yapılan anlaşmaların farklı küresel aktörler aracılığıyla sağlanması, İsrail-Filistin çatışmasında aktörlerin farklı taraflarda konumlanması,

İbrahim Anlaşmalarının askıya alınması beklenirken geri adım atılmamış olması gibi birçok gelişme küresel siyasetin çok kutuplu yapısının bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Ancak bölge aktörleri tarafından bu yeni düzen ABD'nin algıladığı gibi sıfır toplamlı siyasetin dönüşü olarak görülmemektedir. Bölgesel aktörler, rejim güvenliklerini yeniden sağlayabilmek için çeşitli fırsatları değerlendirmektedirler. Örneğin, BAE'nin çatışmalara karşı izlediği tutumdan yola çıkarak İbrahim Anlaşmalarının sunduğu fırsatları göz ardı etmek istemediği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Suudi Arabistan, ABD tarafından beklediği güvenlik garantörlüğünü elde edemediği için çatışmalara karşı tutumunu fırsata çevirme eğiliminde hareket etmekte ve ABD'den tavizler ta-

lep etmektedir. Katar ise Hamas ve İsrail arasında arabulucu rolü üstlenmeye çalışmaktadır. Körfezin bu güçlü aktörlerinin yaklaşımı gerek yeni küresel siyasette gerekse de olası yeni Ortadoğu siyasetinde tek bir hegemonyaya bağlı kalınmayacağına ve ilkesel Arap siyasetinin yerini ise pragmatik siyasetin alacağına ilişkin öngörüler sunabilmektedir. Bu ise çok kutuplu dünya siyasetinin bir göstergesi olan küresel güç kaymasının gerçekleşmesi olarak okunabilecektir. Önce pandemi sonra ise Rusya-Ukrayna savaşının yarattığı etkiler küresel karşılıklı bağımlılıktaki çoklu krizi bir kez daha gün yüzüne çıkarmıştır. Böylece güç-iktidar alanında coğrafi kaymalar ve gücün farklılaşma süreçleri belirginleşmiştir. Bu süreçlerde küresel olarak orta ölçekteki ülkelerin bölgesel-küresel

etkilerini artırma ve bölgesel güç/kilit ülke olma potansiyelleri ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin bölgenin güçlü bir devleti olarak Ortadoğu siyasetine nasıl yaklaştığı önem kazanmaktadır.

TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU SİYASETİNE "İLKELİ" DENGELİ YAKLAŞIMI

Türkiye'nin gerek tarihi ilişkileriyle gerekse de ortak değerleri itibarıyla Ortadoğu yönetimleri için model bir ülke olma potansiyeli her dönemde önemini korumaya devam etmiştir. 2000'lerin başından itibaren bu potansiyeli değerlendirme motivasyonu ile Ortadoğu açılımı oluşturan Türkiye için Arap Ayaklanmaları zorlayıcı bir süreç olmuş, bölgedeki parçalanmalar ve istikrarsız-

lık Türkiye'nin Ortadoğu'ya yaklaşımını etkilemiştir. Bu bağlamda Arap Ayaklanmalarının başlamasından itibaren geçen 14 yıllık süreçte Türkiye'nin Ortadoğu siyasetine ilişkin yaklaşımında birtakım tutumlar netleşmeye başlamıştır. Bunlardan ilki güvenlik önceliği ve terörizmle mücadeledir. Nitekim Irak ve Suriye'de yaşanan siyasal istikrarsızlıkların yarattığı güvenlik açığı Türkiye'nin en önemli önceliği olmuştur. Bu bağlamda 2016 yılında Fırat Kalkanı Harekâtı ile başlayan terörle mücadele dönemine girilmiştir. Süreç içerisinde oldukça zayıflatılan terör gruplarına karşı Türkiye'nin aktif mücadelesi devamlılığını korumaktadır. Ayrıca Türkiye bölgede etkinliği bulunan Rusya, İran, ABD gibi bölge ötesi aktörler ile Irak ve

Suriye gibi bölge aktörleriyle de ilişkilerinde mücadelesinden taviz vermeyen ilişkiler yürütmeye devam etmektedir.

Bölgedeki sorunlar uzun bir süre üçüncü taraflarla dengeli bir şekilde yönetilmeye çalışılmış olsa da Türkiye 2023 yılı itibarıyla bölgenin sorunlarını bölge devletleriyle ele alma kapsamında yoğun temaslara geçmiş görünmektedir. Nitekim Suriye ile 2021 yılında düşük düzeyli temaslar Mayıs 2023'te dışişleri bakanları düzeyine taşınmış ve Rusya'da iki tarafın dışişleri bakanları bir araya gelmiştir. Her ne kadar Suriye yönetiminin beklentisi sınır ötesindeki Türk askerinin geri çekilmesi olsa da Türkiye terörle mücadele ilkesinden taviz vermemektedir. Ancak

komşuluk ilişkilerini geliştirmek için oluşan fırsatları da değerlendiren ilkeli bir denge siyaseti kurmaya çalışmaktadır. 2023 ve 2024'te Irak'la yürütülen güvenlik diplomasisi de yine bu ilke kapsamında anlaşılabilir. Türkiye hem Bağdat ve Erbil'deki aktörlerle diplomatik süreçleri değerlendirerek etki alanını genişletmekte hem de terörle aktif mücadelesini yürüttüğü operasyonlar gerçekleştirmektedir. İran ile ilişkilerde ise 2024 yılı itibarıyla yeni bir atılım gerçekleşerek teröre karşı mücadelede iş birliği-

ne ilişkin adımlar atılmıştır.

Türkiye'nin bölgeye ilişkin ikinci önemli açılımı ekonomik ilişkilerini geliştirmesidir. Suriye ile normalleşmenin, Iraklı aktörlerle yürütülen diplomasinin ve İran ile devlet başkanları düzeyinde yapılan Ocak 2024'teki görüşmenin sadece güvenliğe değil komşuluk potansiyelinden oluşacak ekonomik katkıları da olacaktır. Nitekim İran'la yapılan görüşme neticesinde ticaret hacminin 30 milyar dolara çıkartılması hedeflenmiştir. Bölgenin önemli eko-

nomilerinden olan İsrail ile de 4 yıllık sürecin ardından 2022 yılında diplomatik ilişkiler yeniden tesis edilmiştir. Diğer ekonomik hamle ise Körfez ile normalleşme sürecinde yaşanmıştır. 2021 yılında başlayan normalleşmenin kurumsallaşması için 2022 yılındaki BAE ve Suudi Arabistan ziyaretleri etkili olarak yeni iş birlikleri sağlanmıştır. Bu iş birlikleri aynı zamanda karşılıklı olarak güvenlik alanına da katkılar sağlamıştır. Nitekim Türkiye'nin bölgeye yönelik üçüncü açılımı stratejik ortaklık yaklaşımıdır. Bu bağlamda Türkiye bölgesel ortak tehditlere karşı dengeleyici bir aktör olarak alternatif oluşturmaktadır. Ayrıca bölgenin savunma sanayi tedarikçisi olarak ABD

“

Bölgedeki sorunlar uzun bir süre üçüncü taraflarla dengeli bir şekilde yönetilmeye çalışılmış olsa da Türkiye 2023 yılı itibarıyla bölgenin sorunlarını bölge devletleriyle ele alma kapsamında yoğun temaslara geçmiş görünmektedir.

”

hâlâ ilk sırada yer alsa da Türkiye gelişen savunma sanayisiyle bölge için alternatif bir partner olmaya başlamıştır. Körfez bölgesine 2022 yılında 4,4 milyar dolar olan savunma sanayi ihracatı, 2023'ün daha ilk yarısında 2,3 milyar doları bulmuştur. Bu bağlamda bölge için stratejik bir aktör olma potansiyelini arttırmıştır.

Türkiye'nin bölgedeki dikkat çeken son açılımı ise insani diplomasi'dir. Suriye iç savaşında oluşan kitlesel göçlere açık kapı politikası uygulayan Türkiye, uluslararası alanda da insani diplomasi'nin yürütülmesi için öncülük etmiştir. Bu bağlamda Türkiye dünyada en çok sığınmacı barından ülke olmaya devam etmektedir. Ayrıca Türkiye'nin terörle mücadele kapsamındaki ilkelerinin başında insani ve sivil güvenlik gelmektedir. İnsani yardımlar alanında bölgesinde önde gelen ülke olarak Türkiye'nin insani diplomasi yaklaşımı son olarak İsrail'in Filistinlilere yönelik saldırılarında uygulanmaktadır. Çatışmaların başından itibaren sivil güvenliğini önceleyen, uluslararası platformlarda da bunu

sürdürerek çatışmaların sonlanması için arabulucu rolü üstlenme amacıyla olan Türkiye'nin gayreti devam etmektedir. Her ne kadar İsrail ile ekonomik ilişkiler Türkiye için pragmatik seçenek olsa da Türkiye'nin Filistin meselesine yaklaşımı ve insani açılımı son çatışmalar sebebiyle İsrail ile diplomatik ilişkilerin yeniden ve daha sarsıcı şekilde ke-

silmesinin önüne geçememiştir. Bu sebeple İsrail ile ilişkilerini devam ettiren üçüncü taraflarla ortak çözüm bulma çabasını sürdürmektedir. Sonuç olarak bu bağlamda Türkiye'nin bölgeye yönelik siyasetinde denge arayışlarını sürdürdüğü ancak ilkelere vazgeçmeyen bir siyaset izleme çabasında olduğu anlaşılmaktadır. ■

KIZILDENİZ'DEKİ GERGİNLİK: KÜRESEL EKONOMİK İSTİKRAR VE TİCARET YOLLARINA ETKİLERİ

OĞUZHAN DEMİRDÖĞEN

Araştırmacı ORSAM

“

Son aylarda Kızıldeniz bölgesinde yaşanan siyasi ve askeri gerginlikler hem bölgesel güvenlik hem de uluslararası ticaret açısından endişe kaynağı olmuştur.

”

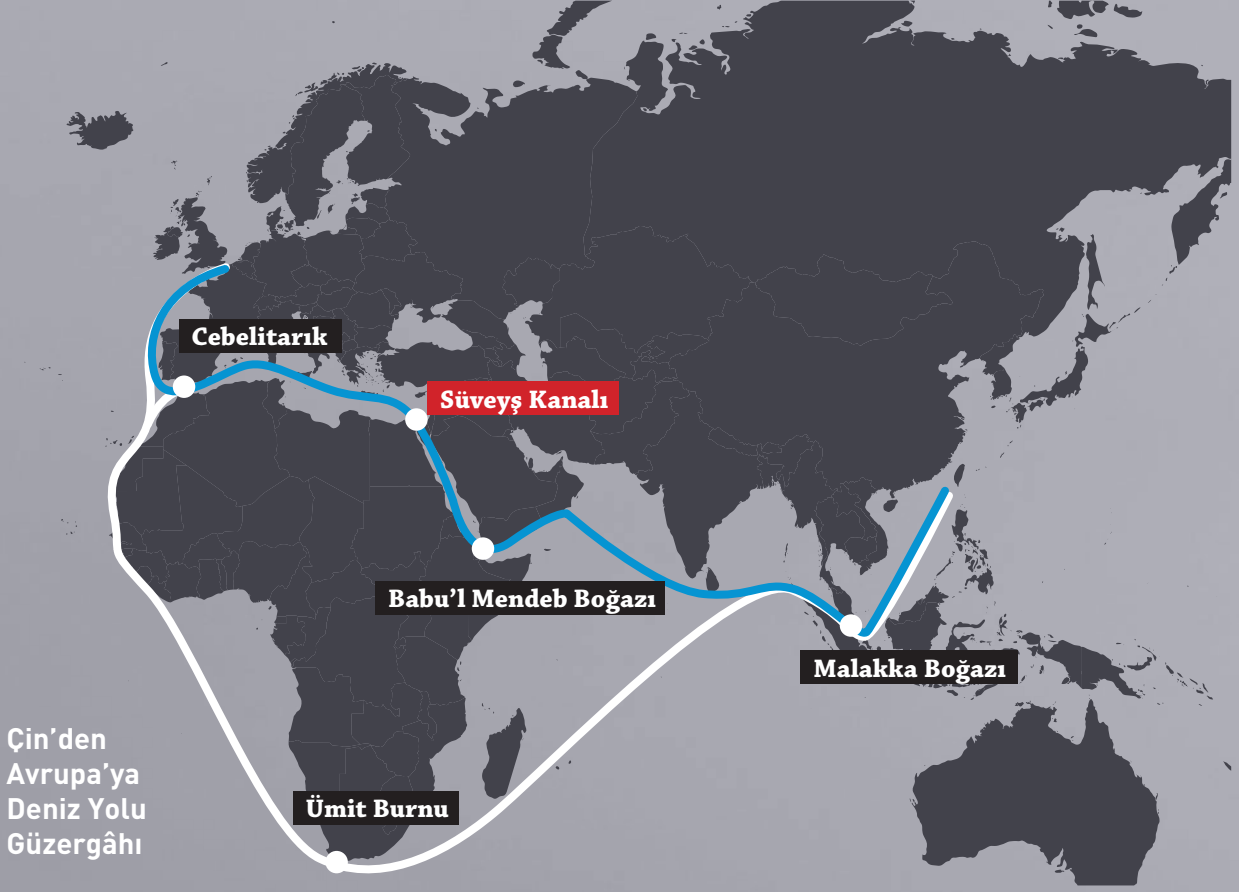
Kızıldeniz, dünya ticaretinin ana damarlarından biri olarak Asya ile Avrupa arasındaki en kısa deniz yolu bağlantısını sağlamaktadır. Bu stratejik su yolunun önemi hem enerji kaynaklarının hem de ticari malların küresel dağılımında kritik rol oynamasıyla birlikte son dönemde bölgede artan siyasi ve askeri gerginliklerle daha da belirginleşmiştir. Küresel ticaretin %12'si, dünya petrolünün yaklaşık %20'si ve küresel LNG

(sıvılaştırılmış doğal gaz) ticaretinin %25'inin geçişi Kızıldeniz üzerinden gerçekleşmektedir.

BÖLGESEL GERGİNLİKLERİN YÜKSELİŞİ

Son aylarda Kızıldeniz bölgesinde yaşanan siyasi ve askeri gerginlikler hem bölgesel güvenlik hem de uluslararası ticaret açısından endişe kaynağı olmuştur. İsrail ve Gazzeli gruplar

Çin'den Avrupa'ya Deniz Yolu Güzergâhı

arasındaki savaşın başlamasından sonra Ortadoğu'nun geneline yayılma riski taşıyan bölgesel çatışmanın uzantılarının, Suriye ve Irak'tan sonra Kızıldeniz çevresine sarkması, Yemen iç savaşının başat aktörlerinden biri olan Husilerin de denkleme girmesi ile gerçekleşmiş, 19 Kasım itibarıyla bu grubun saldırılarıyla bölgedeki seyrüsefer serbestisi zarar görmeye başlamıştır.

EKONOMİK İSTİKRARA ETKİLERİ

Mevcut tehditler nedeniyle ticaret gemilerinin güzergâh değiş-

tirmesi zorunlu hâle gelmiştir. Dolayısıyla Süveyş Kanalı'nı kullanmak yerine çok daha uzun bir rota olan Ümit Burnu üzerinden Avrupa'ya ulaşan ticaret gemileri, ek olarak yaklaşık 3.500 deniz mili (6.482 kilometre) kat etmektedir.

“

Bölgedeki müzmin istikrar sorunu dolayısıyla ticaret ve enerji akışı üzerindeki orta-uzun vadeli baskılar sonucu ortaya çıkması muhtemel birçok uluslararası kriz, malların yakın ve daha güvenilir coğrafyalarda üretilmesi ya da daha güvenilir yeni rotalardan tedarik edilmesi konularını tekrar merkeze taşımaktadır.

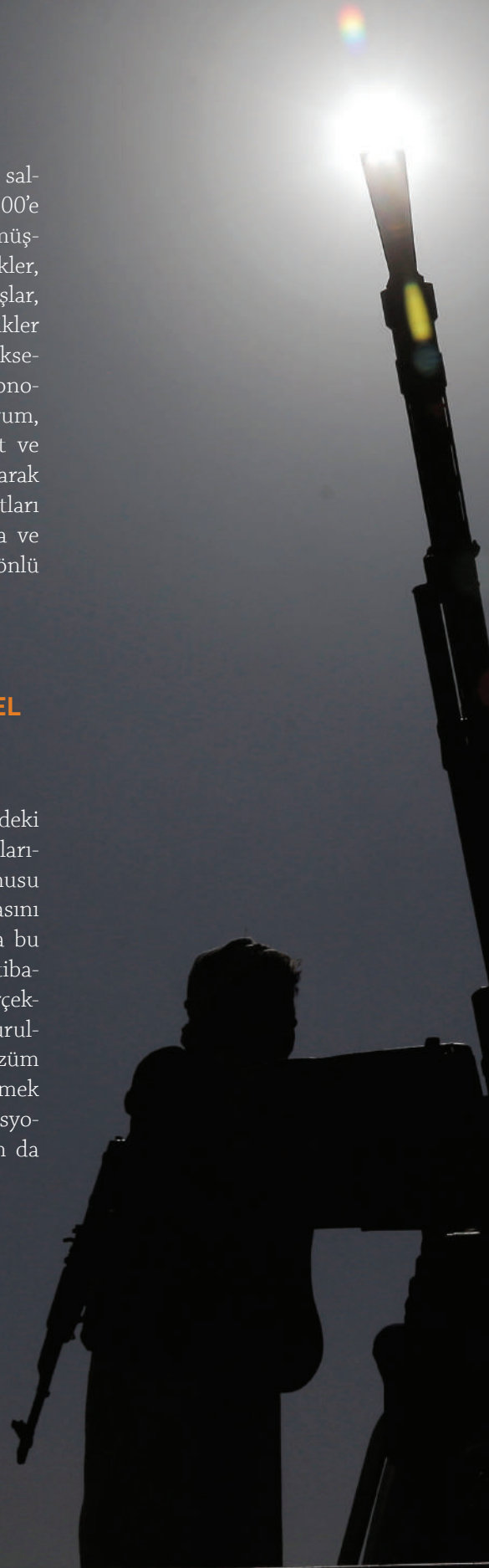
”

Bu durum teslimat sürelerinde en az 2-3 haftalık gecikmelere neden olmaktadır. Ayrıca gemilerin tekrar geri dönüş rotalarını da bu güzergâh üzerinden yapmaları, yeniden yükleme sürelerini ortalama 2-3 hafta geciktirmektedir. Bu şekilde Afrika Boynuzu çevresindeki alternatif rotanın gidiş-dönüş yakıt maliyeti yaklaşık 1 milyon ABD doları artmaktadır; bu da navlun maliyetlerini %40 civarında arttırmaktadır. Uzayan sefer sürelerine bağlı olarak düşen küresel konteyner kapasitesi, artan yakıt ve operasyon giderleri nedenleriyle de küresel

deniz taşımacılığı maliyetleri saldırılar başladıktan sonra %300'e yakın artış ile zirveyi görmüştür. Kızıldeniz'deki gerginlikler, navlun maliyetlerindeki artışlar, ticaret rotalarındaki değişiklikler ve sigorta primlerindeki yükselişlerle doğrudan küresel ekonomiye etki etmektedir. Bu durum, uluslararası ticarete maliyet ve zaman kayıplarına yol açarak özellikle enerji ve gıda fiyatları üzerinde baskı oluşturmakta ve küresel enflasyonu yukarı yönlü etkilemektedir.

GELECEĞE BAKIŞ: ÜRETİMDE ÇİN'DEN UZAKLAŞMA VE KÜRESEL TİCARET HARİTASINDA GÜNCELLEME

ABD ve İngiltere öncülüğündeki 10 ülkenin, Husilerin saldırılarına cevap vermesi de söz konusu tehdidin tamamen sonlanmasını sağlayamamıştır. Hâlihazırda bu operasyonların, yöntemi itibarıyla Husiler tarafından gerçekleştirilen saldırıların durdurulmasına yönelik nihai bir çözüm olmayacağını da değerlendirmek mümkündür. Bunun, operasyona katılan ülkeler tarafından da

bilinen bir gerçek olduğu ifade edilebilir. Zira yıllardır süren iç savaş boyunca aktif bir şekilde asimetrik kabiliyetlerini geliştiren Husilerin bu kapasitesinin, noktasal ve kısıtlı operasyonlarla sona erdirilmesi imkân dâhilinde görülmemektedir. Böylesi bir amaç çok daha kapsamlı, bölgesel ve küresel politik yansımaları da söz konusu olabilecek bir müdahale gerektirecektir. Sonuç olarak Husileri hedef alan mevcut stratejinin, saldırıların tamamen durmasından ziyade bu yapıya ve sponsorlarına verilen bir mesaj olduğu ve caydırıcılık tesis etme amacı taşıdığı açıkça anlaşılmaktadır.

Dış ticaretini %80 oranında deniz yoluyla gerçekleştiren Çin de gelişmelerden ekonomik olarak olumsuz etkilenmektedir. Süveyş Kanalı, Çin'in, Avrupa'ya ihracatının yaklaşık %60'ının geçtiği ana güzergâh konumundadır. Gelişmeler sonrasında Çinli ihracatçı firmalar, artan navlun ve sigorta primlerinden şikâyet etmekte ve düşük kar marjlarının da kaybolduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte söz konusu kriz, Çin'in ihracata dayalı ekonomi-

sinin dış talep şokları karşısında kırılganlığını tekrar gündeme getirmiştir. Bazı lojistik şirketleri, kargo tonajı bakımından dünyanın en yoğun limanlarından biri olan Çin'deki Ningbo-Zhoushan limanında konteyner sıkıntısı olduğunu belirtmektedirler. Bu da batılı ülkelere planlanan tedariklerde nisan ya da mayıs aylarına kadar gecikmelerin olmasını muhtemel kılmaktadır. Kızıldeniz'de daha fazla aksama yaşanması, hâlihazırdaki emlak krizi, zayıf tüketici talebi, azalan nüfus ve yavaşlayan küresel büyümeye mücadele eden Çin ekonomisi üzerindeki baskıyı artıracaktır.

Bölgedeki müzmin istikrar sorununu dolayısıyla ticaret ve enerji akışı üzerindeki orta-uzun vadeli baskılar sonucu ortaya çıkması muhtemel birçok uluslararası kriz, malların yakın ve daha güvenilir coğrafyalarda üretilmesi ya da daha güvenilir yeni rotalardan tedarik edilmesi konularını tekrar merkeze taşımaktadır. Bazı uluslararası şirketler, ürün tedarik kesintilerinin etkilerini azaltmak için Türkiye, Mısır ve Vietnam gibi ülkelere üretimlerini taşımayı daha güvenli bul-

duklarını belirtmektedir. Bu durumun diğer firmalar tarafından da benimsenerek riski azaltma stratejilerini yeniden değerlendirmeleri neticesinde üretimlerini Çin'den farklı bir lokasyona taşımaları; neredeyse "kıyıya çıkarma" (near-shoring) olarak bilinen yaklaşım ile potansiyel olarak üretimi ülkeye yaklaştırmayı tercih etmeleri Çin açısından önemli bir tehdit olarak algılanmaktadır. Öte yandan bu durum Çin'in aksine gelişmekte olan ülkeler için de önemli bir fırsat oluşturmaktadır. Bazı şirketler, üretimlerini Avrupa'ya mesafe olarak bir hafta daha yakın konumda olan, Çin'in bölgesel rakibi Hindistan'a taşımayı planladıklarını açıklamaktadır.

Pandemi süreciyle birlikte ivme kazanan ve Rusya-Ukrayna ile İsrail-Gazze çatışmalarıyla daha da belirginleşen küresel ticaretin lojistik haritasındaki evrim süreci devam etmektedir. Özellikle Gazze'deki savaşın tetiklediği Kızıldeniz bölgesindeki kriz, Türkiye'nin ticari potansiyelini doğrudan etkileyen stratejik koridorların önemini artırmaktadır. Özellikle pandemi sonrasında Çin'in üretimine olan küresel düzeydeki aşırı bağımlılığı azaltmak, hatta bazı kritik sektörlerde Çin'i devre dışı bırakmak amacıyla başlatılan girişimler çerçevesinde daha yakın ve dost ülkelere üretim tesisleri kaydırılmaya başlanarak tedarik çeşitlendirilmesi planlanmıştır. Bu doğrultuda da üretimin kaydırıldığı özellikle Asya'da Hindistan başlangıç noktalı Avrupa Birliği (AB) destekli Küresel Geçit (Global Gateway) ve Birleşmiş

Milletler (BM) destekli Hindistan-Ortadoğu-Avrupa Koridoru (IMEC) tedarik zinciri projeleri tasarlanmıştır.

Hindistan'ın 2023 yılında Delhi'de gerçekleştirilen BM toplantısında dönem başkanı olarak IMEC projesini tanıtmasıyla birlikte, projenin güzergâhı üzerinde olası çatışmalar konusundaki endişeler ilk eleştiriler arasında yer almıştır. Bu endişeler; İsrail-Gazze savaşının başlamasıyla daha da artarak projenin başarıya ulaşma ihtimaline yönelik beklentileri önemli ölçüde azaltmıştır. Bu gelişmelerin ışığında, Türkiye'nin Orta Koridor, Zengezur ve Kalkınma Yolu gibi projeleri, küresel ticaret bağlamında kritik bir öneme sahip olmuş ve stratejik bir fırsat olarak öne çıkmıştır. Türkiye'den başlayarak Kafkasya'ya, ardından Hazar Denizi üzerinden Türkmenistan ve Kazakistan'a ve Çin'e kadar uzanan Hazar Geçişli Doğu-Batı Orta Koridor (Orta Koridor) projesi, dünya lojistik gündemine 2000'li yılların başlarında giren Modern İpek Yolu'nun önemli bir güzergâhı olarak yüksek potansiyele sahiptir.

2019'da AB'nin duyurduğu Orta Asya'ya açılım stratejisi, batı dünyasının Rusya ve Çin ile gerginleşen ilişkileri (Kuzey Koridorunun devre dışı kalması) ve AB-ABD'nin Rusya ve Çin'e uyguladığı giderek genişleyen yaptırımları, Orta Koridor'u batı ekonomileri için daha çekici hâle getirmektedir. Ayrıca Türk Dünyası'nın "Turan Koridoru" konseptiyle bu koridora verdiği önem ve Çin'in, Kuşak ve Yol

Projesi'nin ana güzergâhlarından birinin Orta Asya'dan geçmesi, Orta Koridor'un sunduğu potansiyeli daha da güçlendirmektedir.

Avrupa-Asya arasındaki ticaretin sürekliliğini sağlamak ve küresel ticaretteki potansiyel aksamaları minimuma indirgeyerek bu ticaretin geneline katkıda bulunmak amacıyla Orta Koridor'un tam kapasiteyle işlevselliğini sağlayabilmek için acilen gerekli olan iyileştirme ve yatırım faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi zorunluluğu ön plana çıkmaktadır.

AB, maliyet ve hız avantajları nedeniyle Çin'den ithal edilen ürünler için Rusya üzerinden geçen demir yolu güzergâhlarını kullanmaya başlamıştır. Bu yöntem, Çin'den Avrupa'ya mal taşıma süresini 14 ila 25 gün arasına indirirken deniz yolu ile Rotterdam'a yapılan taşımacılık 27 gün sürmekte ve Güney Afrika üzerinden yapılan yönlendirmelerle bu süre 10-12 gün daha uzamaktadır. Ukrayna'daki çatışmaların başlamasıyla, Rusya üzerinden geçen güzergâh konusunda endişeler artmış ancak demir yolu taşımacılığının sunduğu avantajlar nedeniyle bu güzergâh tekrar popüler hâle gelmiştir. AB, askerî malzemeler ve belirli yaptırımlı mallar hariç, bu güzergâhtan taşımacılığa izin vermektedir. Bu da Çin-Avrupa demir yolu güzergâhı talebinde %37'lik bir artışa yol açmıştır. Etik kaygılar veya yaptırımlar nedeniyle Rusya üzerinden taşımacılığı tercih etmeyen şirketler için Kazakistan üzerinden Karadeniz'e ve Türkiye'ye uzanan Orta Koridor, uygun bir alternatif olarak değerlendiril-

mekte ve bu güzergâha talepte büyük bir artış gözlemlenmektedir.

Kızıldeniz'deki kriz; küresel ticaretin ve siyasi dengelerin ne kadar kırılgan olduğunu gözler önüne sermiştir. Deniz taşımacılığında yaşanan güzergâh değişiklikleri, navlun maliyetlerinin ve sigorta primlerinin artışı, uluslararası ticarete önemli aksamalara ve ek maliyetlere yol açmıştır. Bu durum, küresel tedarik zincirlerinin hassasiyetini ve bölgesel çatışmaların dünya ekonomisine etkilerinin geniş kapsamlı olabileceğini vurgulamaktadır. Özellikle Çin'in dünya ticaretindeki merkezi rolü ve deniz yoluyla gerçekleştirilen ihracat ve ithalat operasyonları nedeniyle stratejik geçiş noktalarında yaşanan aksaklıklara duyarlılık göstermesi dikkate

“
Türkiye'den başlayarak Kafkasya'ya, ardından Hazar Denizi üzerinden Türkmenistan ve Kazakistan'a ve Çin'e kadar uzanan Hazar Geçişli Doğu-Batı Orta Koridor (Orta Koridor) projesi, dünya lojistik gündemine 2000'li yılların başlarında giren Modern İpek Yolu'nun önemli bir güzergâhı olarak yüksek potansiyele sahiptir.
”

değerdir. Güvenlik sorunları ve navlun maliyetlerindeki artış, Çin'in dış ticaret hacmini olumsuz etkileyerek ekonomik baskı oluşturmuştur. Kriz, üretim ve tedarik zincirlerinde çeşitlendirme ve yeniden konumlandırma

ihtiyacını vurgulamakta, firmaların ve ülkelerin daha güvenilir ve sürdürülebilir tedarik zincirleri oluşturması gerektiğini göstermektedir. Alternatif üretim ve ticaret merkezlerinin önemi artarken Kızıldeniz'deki kriz küresel ticaretin ve siyasi istikrarın bölgesel çatışmalar ve güvenlik sorunlarından nasıl etkilenebileceğini göstermiştir. Uluslararası toplumun kriz yönetimi ve çatışma çözümü konusunda etkin iş birliği ve koordinasyona ihtiyacı bulunmakta, Orta Koridor gibi stratejik ticaret yollarının desteklenmesi Avrupa ve Asya arasındaki ticaretin sürekliliği için önem taşımaktadır. Bu bağlamda, uluslararası iş birliği ve stratejik planlama, küresel ticaretin ve ekonomik istikrarın korunmasında hayati öneme sahiptir. ■

LİBYA'DA SİLAHSIZLANDIRMA, TERHİS VE YENİDEN ENTEGRASYON: BARIŞ VE DEVLET İNŞASI İÇİN ÖNEMLİ BİR ADIM

FUAT EMİR ŞEFKATLİ

Araştırmacı ORSAM

“

2011 yılından günümüze siyasi kutuplaşma ve farklı silahlı gruplar arası çatışmaların merkezinde olan Libya'da kalıcı barış ve devlet inşası için silahsızlandırma, terhis ve yeniden entegrasyon (STyE) programları sadece bir politika seçeneği değil aynı zamanda bir zorunluluk hâline gelmektedir. Ülkenin üç farklı bölgesinde (Trablusgarp, Sirenayka ve Fizan) faaliyet gösteren milis grupların sayısındaki artış ve parçalı güvenlik bürokrasisi, Libya'daki potansiyel STyE süreçlerini kendi içinde sahip olduğu zorluk ve fırsatlarla birlikte eşsiz bir vaka çalışmasına dönüştürmektedir.

”

2 011 yılından günümüze siyasi kutuplaşma ve farklı silahlı gruplar arası çatışmaların merkezinde olan Libya'da kalıcı barış ve devlet inşası için silahsızlandırma, terhis ve yeniden entegrasyon (STyE) programları sadece bir politika seçeneği değil aynı zamanda bir zorunluluk hâline gelmektedir. Ülkenin üç farklı bölgesinde (Trablusgarp, Sirenayka ve Fizan) faaliyet gösteren milis grupların sayısındaki artış ve parçalı güvenlik bürokrasisi, Libya'daki potansiyel STyE süreçlerini kendi içinde sahip olduğu zorluk ve fırsatlarla birlikte eşsiz bir vaka çalışmasına dönüştürmektedir. Bu noktada yerel dinamiklerin, sosyal ayrışmaların, çatışma tecrübelerinin ve ekonomik faktörlerin bu programları ve ileriye dönük güvenlik sektörü reformu (GSR) girişimlerini anlamada hayati bir rol üstlendiği söylenebilir.

Özellikle 2016 sonrası odaklanılan GSR girişimlerinde sınırlı ilerleme kaydedilmiş STyE programlarının uygulama aşaması ise Libya'da devam eden yönetim krizleri ve rakip siyasi kurumlar arası bölünmüşlük neticesinde büyük ölçüde durma noktasına gelmiştir.

YEREL DİNAMİKLER

2011 sonrası dönemde Muammer Kaddafi rejiminin Libya'ya miras bıraktığı zayıf kurumlar ve otorite boşluğu, farklı toplum, ideolojik ve çıkar tabanlı silahlı grupların önemli oranda artışına neden olmuştur. Bu gruplar, Libya'nın sosyo-politik köklerine sirayet ederek barış ve devlet inşa süreçlerinin akamete uğramasına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla ilk olarak Libya'daki STyE programları-

nın etkili bir şekilde uygulanması için milis grupların birbirinden farklı yapılarını, toplumla ilişkilerini ve uluslararası aktörlerle ne ölçüde etkileşim içinde olduğunu anlamak gerekir. Öte yandan Libya'daki STyE girişimlerinin farklı yol ve yöntemler dâhilinde uygulandığı ifade edilebilir. Öyle ki bu girişimler, temel silahsızlandırma ve terhis faaliyetlerinden, eski savaşçılar için psiko-sosyal destek, mesleki eğitim ve iş olanaklarının kolaylaştırılmasını içeren daha bütüncül programlara kadar uzanmaktadır. Bununla birlikte, bu programların uygulanması aşamasında elde edilen sınırlı kazanımlara rağmen meşruiyeti ülkenin doğu bölge

“

STyE programlarının etkili olması için kapsayıcılık kritik önem taşımaktadır. Bu açıdan ilgili programlar, geniş Libya toplumu içinde öncelikli olarak kadınları, gençleri, marjinalize edilmiş grupları içerecek şekilde çeşitli temsil imkânlarını sağlamalıdır. Bunun yanında STyE; siyasi diyalog, GSR ve ekonomik kalkınmayı kapsayan kapsamlı bir stratejiye entegre edilmelidir.

”

lerinde tartışmalı bir hükümetin varlığı, kaynak kısıtlılığı ve farklı motivasyonlara sahip kabilelere müzahir milis gruplar başlıca engeller arasında gösterilebilir. Örneğin, Bingazi, Sebha, Misrata, Zaviye ve Zintan gibi şehirlerde bulunan silahlı grupların görece özerk yapıları, otoritenin nüfuz alanını ve yerel-merkez ilişkisini karmaşık hâle getiren unsurlar arasındadır. Ayrıca, STyE çerçevesinde yeniden entegrasyon safhasına nazaran yoğun ölçüde silahsızlandırmaya odaklanılması, batılı anlayışla “yukarıdan aşağıya” yaklaşımının bir uzantısı şeklinde okunabilir.

Farklı kabilelerin ve ihtiyar heyetlerinin yoğunlukta olduğu ve hizipçi anlayışın hâkim olduğu Libya’da STyE programlarının daha efektif çıktılar üretmesi adına yerel paydaşların ve sivil toplum kuruluşlarının katılımı son derece önemlidir. Bu bakımdan diyalog kanallarının oluşturulması ve arabuluculuğu teşvik etme ka-

pasiteleri kritik öneme sahiptir. Böyle bir yaklaşım, batının “problem çözücü” teorilerden ayrılarak STyE girişimlerinin sosyo-kültürel koşullara ayak uydurmasını ve ilgili toplumun ihtiyaçlarının karşılmasına ön ayak olabilir. Bu bağlamda, yakın geçmişte Birleşmiş Milletler (BM) ve çeşitli batılı Sivil Toplum Kuruluşları (STK) teknik destek, finansman ve denetim sağlama konusunda kritik bir rol oynamıştır. Ancak, bu katılım iki ucu keskin bir kılıç şeklinde tanımlanabilir. Öyle ki batılı kuruluşlar, gerekli kaynakları ve uzmanlığı sunarken Libya’ya özgü bir bakış açısının oluşturulmasında eksik kalmaktadır.

Bu noktada yakın geçmişte pek çok uluslararası kuruluş, Libya’nın STyE sürecine yönelik belirli taahhütlerde bulunmuştur. Bunlardan bazıları hâlen planlanmaya da uygulanmaya aşamasındadır. Özellikle, Senegalli Diplomat Abdoulaye Bathily öncülüğünde Birleşmiş Milletler Libya Destek Misyonu (UNSMIL), yerel aktör-

ler arası diyalog mekanizmaları oluşturma ve teknik destek sağlama anlamında aktif angajmanlara sahiptir. Diğer taraftan pek çok batılı şirket ilgili programları hayata geçirmektedir. Bunlardan birisi ABD menşeli Chemonics International aracılığıyla Libya’daki milis grupların silahsızlandırma girişimidir. Kuruluş itibarıyla kalkınma ve ekonomik konularını merkeze alan şirket, daha önce pek çok çatışmadan etkilenmiş ya da donmuş çatışma özelliğine sahip az gelişmiş Afrika, Asya ve Ortadoğu ülkesinde aktif faaliyet göstermiş ve göstermeye devam etmektedir. Libya dışında bunlardan bazıları; Afganistan, Filipinler, Pakistan, Nijerya, Etiyopya ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti’dir. Ayrıca Avrupa Birliği (AB), İtalya ve Almanya gibi ülkeler, bu programlara yönelik finansal yardım ve kapasite geliştirme girişimleri aracılığıyla önemli katkılarda bulunmuşlardır. Ancak bu çabaların gerçekten etkili olabilmesi, Libya’nın ulusal hedefleri ve öncelik-

leri ile uyumlu hâle getirilmesi ile doğru orantılıdır.

ULUS İNŞASI ÜZERİNE ZORLUKLAR VE FIRSATLAR

Teorik açıdan STyE; sadece savaşıncıların silahsızlandırılması ve terhis anlamına gelmez, aynı zamanda silahlı grupları ülkenin sosyal ve ekonomik dokusuna bir şekilde entegre etmeyi hedefler. Libya bağlamında başarılı bir STyE, ulus inşası için hayati öneme sahip olduğu gibi sosyal uyumu güçlendirir, şiddeti azaltır ve kolektif bir ulusal kimliğe giden yolu hazırlar. Bununla birlikte, ekonomik canlanmada önemli bir rol oynar. Libya gibi doğal kaynak zengini bir ülkede kaynakları askerî harcamalardan kalkınma çabalarına yönlendirir. Öte yandan milis grupların silahsızlandırılması ve terhis süreci, silahlı grupların sayısını önemli ölçüde azaltarak siyasi istikrara katkıda bulunur. Siyasi istikrar, birleşik ulusal bir hükümetin kurulması adına ve özgür, adil ve şeffaf seçimlere ulaşılmasında en temel yapı taşıdır. 2022'de Fethi Başaşağı liderliğindeki sözde Milli İstikrar Hükümeti'nin (MİH) Tobruk merkezli parlamento tarafından onaylanması ve göreve başlaması, Libya'nın siyasi manzarasında önemli bir dönüm noktası olmuştu ve 2014'ten bu yana kök salmış olan mevcut bölünmeleri daha da derinleştirmişti. Bu gelişmenin belirgin bir kurumsal parçalanmaya yol açtığı da ifade edilmelidir. Takip eden süreçte ortaya çıkan bu ikilik, ülkenin batısında Başbakan Abdulhamid Dibeybe liderliğindeki Milli Birlik Hükümeti (MBH) tarafından

başlatılan reform girişimlerinin engellenmesine yol açmıştır. Geçtiğimiz yıl Derne'de yaşanan sel felaketine karşılık vermede ortaya çıkan koordinasyon eksikliği, doğu ve batı arasındaki bu derin bölünmeyi ve yönetim krizlerini göstermesi bakımından önemlidir.

Bir başka pencereden başarılı bir ulus inşa süreci için mevcut siyasi bölünmelerin yarattığı toplumsal kutuplaşmanın hafifletilmesinde yeniden entegrasyon faaliyetleri itici role sahiptir. Eğitim olanaklarının artırılması, istihdam fırsatları ve psiko-sosyal destekleri içeren bu programlar, eski savaşıncıların toplumun üyeleri hâline getirme ve böylece sosyal birliği güçlendirme konusunda kritik bir rol oynamaktadır. Ek olarak Libya'daki STyE süreci kapsamında silahsızlandırma ve siyasi diyalog konusunda Libya'daki çeşitli fraksiyonların rıza gösterdiği gözlenmektedir. Bu kapsamda BM liderliğindeki barış mekanizmaları, bu girişimlerin uygulanması için bir pencere sunmakta ve daha önemlisi 5+5 Ortak Askerî Komite (OAK) tarafından imzalanan ateşkes anlaşması, silahsızlandırma için elverişli koşulları artırmaktadır. Ayrıca, Libya dosyasının giderek "uluslararasılaşması" gerekli ilgi, destek ve STyE için gerekli kaynak akışını da sağlama potansiyeline sahiptir. Buna karşılık, çeşitli ittifaklara sahip silahlı fraksiyonların yaygın hâle gelmesi ve güçlü bir merkezi otoritenin yokluğu önemli engeller arasında sayılabilir. Yabancı paralı askerlerin varlığı ve dış aktörlerin etkisi,

silahsızlandırma çabalarını daha da karmaşık hâle getirmektedir.

İLERİYE DÖNÜK ETKİLİ STYE İÇİN ÖNERİLER

STyE programlarının etkili olması için kapsayıcılık kritik önem taşımaktadır. Bu açıdan ilgili programlar, geniş Libya toplumu içinde öncelikli olarak kadınları, gençleri, marjinalize edilmiş grupları içerecek şekilde çeşitli temsil imkânlarını sağlamalıdır. Bunun yanında STyE; siyasi diyalog, GSR ve ekonomik kalkınmayı kapsayan kapsamlı bir stratejiye entegre edilmelidir. Ancak böyle bir atmosferde uzun vadeli istikrarı teşvik etmek için çatışmanın kök nedenleri derinlemesine analiz edilebilir. Topluluk temelli yeniden entegrasyon programları, yerel ekonomik kalkınma ve uzlaşmaya odaklanarak eski savaşıncıların topluma sürdürülebilir bir şekilde yeniden entegre edilmesi için hayati öneme sahiptir. Sürekli ve bağlama uygun uluslararası destek bir gereklilik arz etmektedir. Buna paralel olarak yine Libya örneğinde STyE programlarının etkisini değerlendirmek ve gerekli mikro-makro planlamaları yapmak için güçlü denetim mekanizmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Sonuç olarak Libya'daki STyE programlarının başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi, barış ve ulus inşası için oldukça gerekli bir bileşendir. Yerel ihtiyaçlarla uluslararası desteğin bütüncül bir yaklaşımla birbirine entegre edilmesi ve akabinde hem silahsızlandırmayı hem de uzun vadeli yeniden entegrasyonu hedefleyen yoğun bir çaba gerekmektedir. ■

AFRİKA KUPASI İLE BELİRGİNLEŞEN AFRİKALILIK KİMLİĞİ

DOÇ. DR. VOLKAN İPEK

Akademisyen

YEDİTEPE ÜNİ.

“

Spor müsabakalarında yaşanan gelişmeler Afrikalılık bilincinin Afrika ülkelerinin tümünde ne kadar yerleşik olduğunu ve ülke ulusalcılığının yanında Afrikalılığın da tüm Afrikalılarca nasıl içten benimsendiğinin bir kanıtıydı. Kültürel gösterilerle tribünlere renk katan taraftarlar ülkelerinin takımları maçı kaybetse bile üzülmediler, gösterilerine devam ettiler.

”

İki 1957 yılında Mısır, Sudan ve Etiyopya'nın katılımıyla düzenlenen

Afrika Uluslar Kupası'nın otuz dördüncüsüne 13 Ocak-11 Şubat 2024 tarihleri arasında Batı Afrika ülkesi Fildişi Sahili ev sahipliği yaptı. 6 farklı şehirden 24 Afrika ülkesinin ulusal futbol takımlarının toplamda 59 maç yapıp 119 gol attığı turnuvada kupayı finalde Nijerya'yı 2-1 yenen ev sahibi Fildişi Sahili kazandı. Yarı finaldeki eşleşmelerde Nijerya Güney Afrika'yı, Fildişi Sahili Demokratik Kongo'yu yenerek finale kaldı. Finalde ise Fildişi Sahili Nijerya'yı yenerek 34. Afrika Uluslar Kupası'nı müzesine götürdü. Sportif anlamdaki ayrıntıların yanı sıra bu faaliyetlerin kıtada oluşturduğu atmosfer diğer kıtada gerçekleşen faaliyetlere kıyasla bir hayli farklı ve incelenmeye değerdir. Dolayısıyla kıtada her açıdan oldukça dikkatli takip edilen ve Afrika'daki uluslararası ilişkilere ciddi anlamda katkı yapan bu sürecin analiz edilmesi ayrıca önemlidir.

SPORUN KİMLİK ÜZERİNE ETKİSİ VE BAZI SORUNLAR

34. Afrika Uluslar Kupası futbolun Afrika'da ne derece sevildiğini bir kez daha gösterdi. Kupa için mücadele eden 24 ülkenin ulusal futbol takımları büyük bir destek içinde ve centilmence mücadele ettiler. Arap Yarımadası'na coğrafi yakınlıkları ve kültürel olarak kendilerini Arap dünyasına yakın hissetmelerinden dolayı Afrikalılıkları bazen sorgulanan Fas, Cezayir ve Tunus'un taraftarları takımlarının sahada karşılaştıkları Sahraaltı Afrika ülkelerinin takımlarının taraftarlarıyla maçları oldukça dostça izlediler. Bunun yanında turnuvaya katılan Sahraaltı Afrika ülkelerinin taraftarları da birbirleriyle olan maçlarında oldukça dostça tavırlar içindeydiler. Spor müsabakalarında yaşanan gelişmeler Afrikalılık bilincinin Afrika ülkelerinin tümünde ne kadar yerleşik olduğunu ve ülke ulusalcılığının yanında Afrikalılığın da tüm Afrikalılarca nasıl içten benimsendiğinin bir kanıtıydı. Kültürel gösterilerle tribünlere renk katan taraftarlar ülkelerinin takımları maçı kaybetse bile üzülmediler, gösterilerine devam ettiler. Dünyanın en gelişmiş ve ileri toplumlarna

“

Futbolun sadece futbol olmadığı yerlerden hatta kıtalardan biri de Afrika'dır. Afrika Uluslar Kupası ise yaklaşık 400 yıl boyunca köleleştirilmiş yetmiş yıl boyunca da kolonileştirilmiş Afrika ülkelerinin bağımsızlık süreçlerinden sonra kendi varlıklarını ortaya koydukları dünyadaki belki de en değerli turnuvadır.

”

ev sahipliği yapan Avrupa'da bile bu şekilde bir Avrupalılık bilinci ve sevgisi gözlemlenemeyebilir. Avrupa Avrupalılıktan çok ülke ulusalçılığına daha çok önem veren bir kıta görünümünde olmayı sürdürmektedir. Özellikle bu durumun son yıllarda daha fazla ön plana çıktığı ortadadır.

Her ne kadar zevkli bir turnuva izlese de organizasyon anlamında yaşanan bazı sıkıntılardan söz etmeliyiz. Bunlardan ilki Avrupa Futbol Federasyonları Birliği (UEFA) Avrupa Kupası'nda ya da Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (FIFA) Dünya Kupası'nda uygulanan gönüllü programının Afrika Uluslar Kupası'nda nedense bir türlü uygulanmamasıdır. FIFA ve UEFA yaklaşık 20 yıldır Avrupa ve Dünya Kupası'ndaki maçlarda ya da maçların perde arkasında görev alan bir gönüllü uygulaması yürütmektedir. Buna göre futbolla ilgilenen veya futbolu seven dünyanın her yerinden kişiler herhangi bir ücret almadan gönüllü bir şekilde bu iki turnuvanın maçlarının ope-

rasyon sürecinde görev almaktadırlar. Gönüllülük programı Afrika Uluslar Kupası bağlamında bir türlü yer edinememiştir. Oysa ki pek çok futbolsever bu kupada da organizasyon ekibine yardımcı olmak istemektedir. İkincisi turnuvanın halkla ilişkiler boyutunun da biraz daha iyileştirilmesi gerekmektedir. Örneğin; futbol topu, forma ve diğer aksesuarlar gibi turnuvayla ilgili hatıra eşya almak isteyenler, turnuva hangi ülkede düzenlenirse düzenlensin, bu ürünlerin satışını yapan çok az mağaza bulmaktadır. 34. Afrika Uluslar Kupası özelinde ise satışların neredeyse hepsinin in-

ternet üzerinden yapılması hem de bu hatıra ürünlerinin sadece on ülkeye kargolanması sorgulanabilir. Bu ülkelerden sekizi turnuvada yer alan Cezayir, Fildişi Sahili, Mısır, Gana, Fas, Nijerya, Tunus, Senegal'dir diğer ikisi ise Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve İsrail'dir. Amerika Birleşik Devletleri'ne, Çin'e, Rusya'ya, Avrupa ülkelerine kargo göndermeyen Afrika Uluslar Kupası'nı düzenleyen Afrika Futbol Konfederasyonu (CAF) BAE ve İsrail'i önemli birer ticaret noktası olarak değerlendirmektedir. Bu nedenle CAF organizasyon boyunca Afrika dışından sadece bu iki ülkeye ürün

kargolamıştır ve kargolamaya devam etmektedir. Afrika ülkelerinin çoğu tarafından Gazze'deki saldırıları nedeniyle eleştirilen İsrail en azından CAF tarafından önemli bir ticaret aktörü olmaya devam etmektedir.

Afrika Uluslar Kupası ile ilgili bir diğer nokta da Avrupa liglerinden kupaya gelen oyuncular üzerinden bu kupayı yerden yere vuran bazı kulüp yöneticileri ve yorumculardır. Bu kişilere göre Avrupa ligleri devam ederken takımlardan Afrika'ya gelen oyuncuların yokluğu sıkıntı yaratabileceği için Afrika Uluslar Kupası

hemen başlayıp bitmelidir. Bu durum Avrupa kulüplerinin ve yorumcularının Afrika'ya bakışındaki üstünlükçü ve yıllara yayılan küçümseme tavrından da kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla söz konusu kolonyal miras bu şekilde farklı durumlarda tezahür edebilmektedir. Bazı kulüp yöneticileri ve fanatik olarak göreceğimiz birtakım yorumcular ve taraftarlar tuttıkları takımlarındaki Afrikalı oyuncuların ulusal takımlarının turnuvadan bir an önce elenmesini ve o oyuncuların da bir an önce yeniden aralarına dönmesini istemekte ve kendi kimliklerine adeta sırt çevirmelerini beklemektedirler. Hatta bu yorumculardan bazıları Afrika Uluslar Kupası'nı son derece gereksiz ve saçma bile bulmaktadırlar. Bu nedenlerle Afrika Uluslar Kupası özellikle Avrupa ligleri için kâbus gibi değerlendirilmektedir. Afrika Uluslar Kupası'na saygıları olmayan yöneticiler transfer dönemi yaklaştığında Afrika'yla ilgilenmeye başlamakta ve daha ucuz olduğunu sandıkları için Afrika'dan oyuncular getirmeye çalışmaktadırlar. Yorumcular da yöneticilere futbolcu transferi için Afrika'ya bakmalarını önermektedirler. Bu kişilerin tuttıkları ya da görev aldıkları takımlarında hem Afrikalı oyuncular görmek isteyip hem de o Afrikalı oyuncuların çok önem verdiği Afrika Uluslar Kupası'na böyle saygısızca yaklaşabilmeleri farklı bir hiyerarşik ve baskın olma durumunu yansıtan gerçekliğe işaret etmektedir.

Futbolun sadece futbol olmadığı yerlerden hatta kıtalardan biri de

Afrika'dır. Afrika Uluslar Kupası ise yaklaşık 400 yıl boyunca köleleştirilmiş yetmiş yıl boyunca da kolonileştirilmiş Afrika ülkelerinin bağımsızlık süreçlerinden sonra kendi varlıklarını ortaya koydukları dünyadaki belki de en değerli turnuvadır. Afrika Uluslar Kupası, Afrika'yı sömürerek kendini güçlendiren Avrupa'daki gibi ulus milliyetçiliğinin yerine Afrikalılığı öne çıkarmaktadır. O nedenle Afrika Uluslar Kupası'nda kazanan bir tek ülke olarak görülmez aksine tüm Afrika'nın bu süreçten faydalandığı varsayılır. Son örnekte görüldüğü üzere Fildişi Sahili kupayı kaldırırken diğer Afrika ülkelerinin halkları ve turnuvaya katılan ülkelerin taraftarları da Fildişi Sahilli taraftarlarla birlikte sevinmektedirler. Sonuç olarak Afrikalılık, Afrika Uluslar Kupası'yla birlikte daha da güçlenmiştir ve bundan sonra da güçlenmeye devam edeceği söylenebilir. Dolayısıyla yaşanan sorunların giderilmesi ve Afrikalılık bilincinin işlenmesi sürecinde stratejik konumu olan spor realitesinin beslenmesi amacı ile daha atılacak adımların olduğu söylenebilir. Bu çerçevede kıtadaki devletlerin üzerine düşen görevler olduğu gibi toplumsal beklentileri daha fazla karşılayabilme ve kültürel etkileşimi güçlendirme amacı ile uzun yıllar sömürge mirasının acı hatıralarını yüklenmiş olan bu kıta insanlarına Batılı aktörlerin de bazı sorumlulukları olduğu belirtilmelidir. Bu bağlamda futbol ve Afrikalılık 2025 yılında Fas'ta düzenlenecek olan 35. Afrika Uluslar Kupası'nda yeniden bir araya gelecektir. ■

“İRAK İSLAMİ DİRENİŞ” HAREKETİ: ORTAYA ÇIKIŞI VE UNSURLARI

DR. WATHEQ AL-SADOON

Arapça Çalışmalar D. ORSAM

“

ABD'nin askerî varlığının geleceğine ilişkin Iraklı siyasi taraflar arasındaki anlaşmazlık yoğunlaşmaktadır ve bu meseleye dair mevcut siyasi bölünmenin, ülkede yeni bir mezhepsel ve milliyetçi krize zemin oluşturacağına dair endişeler mevcuttur. Bu konuyu özellikle bu dönemde gündemin en üst sıralarına taşıyan temel değişken, İsrail'in Gazze'ye yönelik son işgalinden kaynaklanan bölgesel ve uluslararası gelişmelerdir.

”

Şu anda Irak arenasında gündemde olan en önemli iki olgu, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Irak'taki askerî varlığına yönelik olarak siyasi güçler arasında farklılaşan tutumlar ve Amerikalılar ile İran destekli Iraklı silahlı gruplar arasındaki çatışmanın tırmanmasıdır. Her iki konu birbiriyle bağ-

lantılıdır. İran destekli silahlı gruplar, ABD'nin Irak'taki askerî varlığını işgalci güçler olarak görmekte ve sonucu ne olursa olsun derhal ve koşulsuz olarak geri çekilme talep etmektedir. Bu gruplar aynı zamanda Irak hükümetine de bu yönde baskı yapmakta ve Amerikalıların Afganistan'dan çıktıkları şekilde Irak'tan da çıkmalarını arzulamaktadırlar. Ancak, Irak'taki diğer aktörler ve hükümet, ABD güçlerinin 2014'te IŞİD'e karşı başlatılan terörle mücadele koalisyonuna liderlik ettiğine ve bu koalisyonun o dönemki Irak hükümetinin talebiyle kurulduğuna vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla bu gruplar söz konusu güçlerin, Irak'ın herhangi bir güvenlik veya ekonomik zarar görmemesi için diplomatik yollarla geri çekilmesi gerekliliğine inanmaktadır. Amerikalılar ise konuyu tartışmaya açık olduklarını ancak grupların silahlı tehdidi ile Irak'tan çekilmeyeceklerini ileri sürmektedirler. ABD'nin askerî varlığının geleceğine ilişkin Iraklı siyasi taraflar arasındaki anlaşmazlık yoğunlaşmaktadır ve bu meseleye dair mevcut siyasi bölünmenin, ülkede yeni bir mezhepsel ve milliyetçi krize zemin oluşturacağına dair endişe-

ler mevcuttur. Bu konuyu özellikle bu dönemde gündemin en üst sıralarına taşıyan temel değişken, İsrail'in Gazze'ye yönelik son işgalinden kaynaklanan bölgesel ve uluslararası gelişmelerdir.

ANGAJMAN KURALLARININ DEĞİŞMESİ

Gazze'deki son savaşın patlak vermesinden 26 gün sonra, 2 Kasım 2023'te bazı Irak televizyon kanalları, Haşdi Şaabi gruplarının lider kadrosunun toplantısının görüntülerini yayımlamıştır. Toplantı, örgütün lider kuvvet komutanı Abdülaziz el-Muhammedavi (Ebu Fedek) başkanlığında gerçekleşmiştir. Toplantıda el-Muhammedavi, Gazze'deki çatışmanın sonuçlarına karşı Haşdi Şaabi oluşumlarının “maksimum alarm” durumuna alındığını duyurmuştur. El-Muhammedavi'nin bu toplantıdaki açıklamaları, grup liderleri arasında “henüz açıklanmayan” anlaşmalar olduğuna işaret etmiş ve “bölgedeki hassas koşullar ve olacaklar, esas olarak üzerinde mutabakata vardığımız hususlara olan bağlılığımıza dayanmaktadır.” şeklinde yansımıştır. Bu toplantıdan birkaç gün sonra, kendisine “Irak'ta İslami

Direnış” adı veren yeni bir silahlı grup ortaya çıkmıştır. Bu grup ABD’nin Gazze savaşında İsrail’i destekleyici pozisyonlarına yanıt olarak Irak ve Suriye’deki ABD askerî varlığına karşı “misilleme” operasyonlarına başlayacağını duyurmuştur. Ardından bu grup Irak’taki ABD üslerine (Anbar’da Ayn el-Esad, Erbil’de Harir) ve Suriye’deki ABD askerî tesislerine (el-Tanf, el-Ömer petrol sahası, Conco gaz sahası, Shadadi, Malikiyah, Rukban, Abu Hajar, Tell Beidou, Green Village ve Rumeilan) roketlerle ve insansız hava araçlarıyla 150’den fazla saldırı düzenlemiştir. Irak’ta İslami Direniş’in özellikle bu dönemde ortaya çıkmasında üç olası faktör bulunmaktadır. Bunların birincisi; Amerikan üslerine yapılan saldırılara müdahil olmaya karar veren veya İran’ın talebiyle bunu yapan Haşdi Şaabi gruplarına korumanın sağlanmasıdır. Haşdi Şaabi güçlerinin hükümetin güvenlik güçlerinin bir parçası olduğu bilinmektedir ve bu saldırıları açık bir şekilde kendi adına gerçekleştirmeleri, Irak hükümetini Amerikalılar karşısında karmaşık ve zor bir pozisyonda bırakacaktır. Denilebilir ki ister Haşdi Şaabi ile bağlantılı olan ister örgütün dışında faaliyet gösteren olsun İran destekli grupların çoğu Irak’ta İslami Direniş’in operasyonlarına katılmaya hazır gözükmektedir. Ancak şimdiye dek bu operasyonlara katılan ve en motive olmuş gruplar şunlardır: Ekrem el-Kaabi liderliğindeki Hizbullah el-Nuceba; Ahmed Muhsin Faraj el-Hamidawi (Ebu Hüseyin el-Hamidavi) liderliğindeki Ketaib Hizbullah,

Hashem Bunyan el-Sarraji (Abu Alaa el-Walai) liderliğindeki Ketaib Sayyid el-Shuhada ve Haidar el-Gharawi liderliğindeki Ansar Allah el-Wafiyya Hareketi.

Irak’ta İslami Direniş’in ortaya çıkmasındaki ikinci faktör ise Gazze’deki savaşın ilk günlerinde, bölgedeki “direnış eksenine” liderlik ettiği iddiasına rağmen

bu çatışmada zayıf askerî tepkileri nedeniyle İran'a ve bölgedeki vekillerine yönelik yaygın eleştirileri kontrol altına almaktır. Irak'ta İslami Direniş olgusunun ortaya çıkışının üçüncü faktörü, bu tırmanışta Rusya'nın rol oynama olasılığıdır. Nitekim özellikle Hizbullah el-Nuceba Hareketi, Amerikalılara saldırmaya devam etmede en çok ısrarcı ve aşırılıkçı grubu teşkil etmektedir ve bu hareketin lideri Ekrem el-Kaabî'nin Rus liderlerle iyi ilişkileri bulunmaktadır. Nitekim 26 Kasım 2022'de Moskova'yı ziyaret etmiştir ve son on iki yıldır Rusya Dışişleri Bakan Yardımcısı ve Vladimir Putin'in "Ortadoğu ve Afrika" işlerinden sorumlu özel temsilcisi Mikhail Bogdanov ile kamuoyuna açık şekilde görüşmeler gerçekleştirmiştir. Mevcut koşullarda Rusya'nın bu meselede bir rol üstlenmesinden söz edilebilir. Nitekim Rusya'nın Irak Büyükelçisi Alpros Kotrashev, şubat ayında yaptığı açıklamada, "Rusya, Irak'tan her an ayrılabilirlik uluslararası koalisyon güçlerinin konumunu telafi etmeye hazırdır ve Amerika bu adımı reddetmesine rağmen Rusya Irak'a silah sağlamaya hazırdır." demiştir.

Genel olarak durum şöyle özetlenebilir; ABD, İslami Direniş'in Irak'ta kimlerden oluştuğunu, bu grupların İran ve Haşdi Şaabi güçleriyle olan ilişkilerini oldukça detaylı bir şekilde bilmektedir. Bu gruplar da Irak hükûmeti ve İran'ın Amerikalıların kendileri hakkında her şeyi bildiğini bildiklerinin farkındadır. Dolayısıyla herkesin her şeyi bildiği ancak

“

ABD, İslami Direniş'in Irak'ta kimlerden oluştuğunu, bu grupların İran ve Haşdi Şaabi güçleriyle olan ilişkilerini oldukça detaylı bir şekilde bilmektedir. Bu gruplar da Irak hükûmeti ve İran'ın Amerikalıların kendileri hakkında her şeyi bildiğini bildiklerinin farkındadır. Dolayısıyla herkesin her şeyi bildiği ancak çatışmaları genelleştirmem için sessiz kaldığı bir durum söz konusudur.

çatışmaları genelleştirmem için sessiz kaldığı bir durum söz konusudur. Irak'ta İslami Direniş'in 17 Kasım 2023'te Amerikalılara karşı operasyonlarının başlamasından bu yana ABD ile İran destekli gruplar arasında tutarlı bir angajman kuralları modeli bulunmaktaydı. Bu gruplar Irak ve Suriye'de herhangi bir Amerikalıyı öldürmeden veya yaralamadan 150'den fazla saldırı düzenlemiştir ve Amerikalılar bu gruplara ait "neredeyse boş" olan karargahlarını bombalayarak karşılık vermiştir. Amerikan baskınları sırasında öldürülenler ise bu karargahların muhafızlarıdır. Ancak 4 Ocak 2024 sabahı iki taraf arasındaki angajman kuralları değişmeye başlamıştır. Amerikalılar, Bağdat'ın doğusundaki Filistin Caddesi bölgesinde el-Nuceba Hareketi'ne ait bir grup araca insansız hava aracı saldırısı düzenlemiştir ve bu saldırıda Ebu Takva olarak bilinen Mushtaq Talib el-Saidi'yi öldür-

rülmüştür. El-Saidi, el-Nuceba Hareketi'nin ikinci komutanıdır ve daha önce Haşdi Şaabi güçlerinin 12. Tugayı'nın komutanı olarak görev yapmıştır. ABD hava saldırısında öldürüldüğünde Ebu Takva, Haşdi Şaabi güçlerinde Bağdat Kuşak Operasyonları komutan yardımcısı görevindeydi. Ebu Takva ile birlikte bu saldırıda el-Nuceba'nın sekiz üyesi daha öldürülmüştür. Bu olay, Amerikalıların İran bağlantılı milislerin saldırılarına daha şiddetli yanıt vermesinin göstergesidir.

İki taraf arasındaki angajman kurallarında asıl değişikliğe damgasını vuran olay, 28 Ocak'ta Ürdün-Suriye sınırındaki Amerikan kampı T22'nin bulunduğu askerî bölgeye Irak İslami Direniş'i tarafından üstlenilen ve 3 Amerikan askerinin ölümüne ve 40 Amerikan askerinin yaralanmasına neden olan saldırıdır. Bu saldırının ardından Joe Biden yönetimi, faillere sert yanıt verileceğini duyurmuştur. Misilleme kampanyasının başlangıcı olarak da ABD, 2 Şubat'ı 3 Şubat'a bağlayan gecede, İran destekli milislerin Suriye'nin doğusundaki 4 ve Irak'ın batısındaki 3 bölgesine hava saldırıları düzenlemiştir. Ardından 7 Şubat akşamı Bağdat'ın doğusundaki el-Meştal bölgesinde bir araca insansız hava aracıyla hava saldırısı düzenlemiştir ve bu saldırıda, Ketaib Hizbullah'ın önemli komutanlarından ve aynı zamanda Haşdi Şaabi güçlerinin liderlerinden Ebu Bakir el-Saadi hayatını kaybetmiştir. Ayrıca bu saldırıda Hizbullah'ın diğer önemli üyesi Arkan el-Alevi de öldürülmüştür.

MEVCUT DURUMUN YANSIMALARI

Ebu Bakir el-Saadi'nin öldürülmesinden sonra, gruplar "Amerikalılara zarar vermeden saldırılar" düzenlemek şeklindeki angajman kurallarına geri dönmüşlerdir. Ancak özel olarak Irak'taki ABD askerî varlığı konusuna ve genel olarak ABD-İrak ilişkilerinin doğasına yönelik siyasi pozisyonlarda bir tırmanış yaşanmıştır. Bu çerçevede ortaya çıkan karşıt tutumlar, ilki söz konusu grupların Amerikalılara karşı çatışmacı tutumunu destekleme ve ikincisi ise Irak'ın ABD ile ilişkilerini "rasyonelleştirmeyi" ve gerilimi azaltmayı savunma şeklinde gelişmiştir. İran destekli bazı

silahlı grupların Irak'taki Amerikan askerî varlığına ilişkin tutumunun özeti, sonuçları Irak'ın güvenliği, istikrarı ve ekonomisi üzerinde ne derece olumsuz etki yapması dikkate alınmaksızın, Afganistan'da yaşanan sahneyi tekrarlama ve mevcut askerî kapasiteleri ile Amerikalıları Irak'tan çıkarmaya şiddetle odaklanma şeklindedir.

Bununla iki hedefin gerçekleştirilmesi planlanmaktadır; ilki, yıllardır benimsedikleri "direniş" söyleminin inandırıcılığını güçlendirme ve Amerikalıları yenilgiye uğratarak Irak'tan çıkarma ve "cihatçı" hedeflerine ulaşmadır. İkinci hedef ise Amerikalıların Irak'tan çekilmesi ile söz konusu "direniş" temelindeki silahlı

gruplar, ülkenin siyasi, güvenlik ve ekonomik alanlarını kontrol etme ve Yemen'de Husilerin deneyimini tekrarlamayı hedeflemektedirler. Ancak İran şu anda bu grupların söz konusu hedeflerine güçlü şekilde sahip çıkmamıştır. Zira İran ile Irak hükümeti arasında bir yandan bu planın ertelenmesi konusunda güçlü mutabakatlar mevcut olup diğer yandan Tahran farklı hesapları nedeni ile bu planın şu anda gerçekleşmesini onaylamamaktadır. Sonuç olarak süregiden tartışmalar bir yana "Irak'ta İslami Direniş" grupları, sık sık kararlarının bağımsız olduğunu "göstermeye" çalışsa da kararlarının önemli oranda İran tarafından şekillendiği bilinmektedir. ■

KOMORLAR'DA 2024 SEÇİMLERİ: KIRILGAN DEMOKRASİ VE DEVAM EDEN ZORLUKLAR

DR. KAAN DEVECİOĞLU

Uzman ORSAM

“

14 Ocak seçimlerinin ardından başkent Moroni'de şiddetli protestolar patlak verdi. Göstericiler eski bir bakanın evini yağmalayıp yaktılar, mevcut bakanın da arabasını ateşe verdiler, ulusal gıda mağazasını yağmaladılar ve yolları kapattılar.

”

2024 yılında, Afrika'nın seçim takvimi yoğun; 22 ülke cumhurbaşkanlığı veya parlamento seçimleri gerçekleştirmektedir. Bunlar arasında Komorlar da söz konusudur. Burada 14 Ocak 2024'te yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri önemli tartışmalara ve olaylara damga vurdu. Mevcut Cumhurbaşkanı Azali Assoumani, oyların %62.97'sini alarak yeniden seçildi. Ancak bu seçimler çeşitli sorunlar ve şüphelerin gölgesinde kaldı ve özellikle protesto gösterilerinin şiddetle bastırılması dikkat çekti. Komorlar; Grande Comore, Anjouan ve Mohéli ol-

mak üzere üç adadan oluşmaktadır. Ancak bağımsızlık yerine Fransa ile ilişkilerini sürdürmeyi tercih eden ve 2011'de tam bir Fransız eyaleti hâline gelen dördüncü bir ada olan Mayotte mevcuttur. Mayotte, Fransa'daki gibi sağlık, eğitim ve sosyal refah hizmetlerinden faydalanırken komşuları arasında Birleşmiş Milletler (BM) İnsani Gelişim Endeksi'nde 185 ülke arasında 153. sırada yer almaktadır. Bu eşitsizlik, insanların Mayotte'ye ulaşmak için dökülen teknelerle tehlikeli yolculuklar yaparak hayatlarını riske atmalarına neden olan bir göç krizine yol açtı.

Komorlar 1975'te Fransa'dan bağımsızlığını kazandığından bu yana 20'den fazla darbe veya darbe girişimi yaşadı. Son askeri darbe 2008'de gerçekleşti. Darbe sonrası, cumhurbaşkanlığının üç adadan bireyler arasında dönüşümlü olarak değiştiği bir politik sistem benimsendi. Ancak 2016'da seçilen Cumhurbaşkanı Azali Assoumani, Temmuz 2018'de yapılan bir anayasa referandumu ile bu dönüşümü ortadan kaldıran ve cumhurbaşkanlığı süresini on yıla uzatan yeni bir sistem önerdi. %63 katılım ve %92 "evet" oyu ile sonuçlanan bu referandum, muhalefet grupları tarafından dü-

zenli olarak protesto edilerek bir tartışma alanı hâline geldi. Ayrıca referandum Anayasa Mahkemesi tarafından yasa dışı ilan edilerek siyasi gerilimleri ve ülkedeki huzursuzluğu tırmandırdı.

SÜREGELEN SEÇİM KRİZİ

14 Ocak seçimlerinin ardından başkent Moroni'de şiddetli protestolar patlak verdi. Göstericiler eski bir bakanın evini yağmalayıp yaktılar, mevcut bakanın da arabasını ateşe verdiler, ulusal gıda mağazasını yağmaladılar ve yolları kapattılar. Polis protestoculara göz yaşartıcı gaz ve tutuklamalarla yanıt verdi. Bu şiddet olaylarının ardından 18 Ocak'ta sokağa çıkma yasağı ilan edildi, protestolar en az bir ölüm ve 25'ten fazla yaralanma ile sonuçlandı. İnternet erişimi de ciddi şekilde kısıtlandı. Önceki seçimlerde gözlemlendiği gibi bu seçimlerde de siyasi baskılar ve demokratik alanın daralması konusundaki endişeler dikkat çekmiştir. Seçim sürecinde bazı muhalefet liderleri, seçim komisyonunun iktidardaki partiyi kayırdığını iddia ederek boykot çağrısı yaptı. Sandıkların erken

kapanması ve oy değiştirme gibi usulsüzlük iddiaları ortaya atıldı ancak Assoumani'nin kampanya direktörü tarafından bu iddiaların tamamı reddedildi.

Muhalefet adayı Mouigni Baraka Said Soilihi, seçimin usulsüzlüklerle dolu olduğunu ve esasen mevcut olmadığını iddia ederek sonuçlara itiraz etti. Muhalefet, Assoumani'nin zaferine karşı protesto amacıyla cuma namazından sonra yolları kapatma çağrısı yaptı ancak bu çağrı beklenen ilgiyi görmedi. Eski içişleri bakanı ve Turuncu muhalefet partisinin adayı Daoudou Abdallah Mohamed, seçim komisyonunun uydurma sonuçlar yayınladığını iddia ederek seçimlerin iptalini ve yeniden seçim yapılmasını talep etti. 14 Ocak'taki seçimlerin ardından başkent Moroni'de yaşanan şiddetli protestolar, Komorlar'da siyasi gerilimin yüksek seviyelere ulaştığının açık bir göstergesi oldu. Eski ve mevcut bakanların, ulusal gıda mağazalarının hedef alınması ve internet erişiminin kısıtlanması gibi olaylar, halkın siyasi süreçlere olan güvensizliğini ve öfkesini

“

Komorlar, Hint Okyanusu'nda yer alan bir ada ülkesi olarak coğrafi izolasyonun getirdiği zorluklarla yüzleşmektedir. Vasıfsız iş gücü, zayıf altyapı ve yükselen işsizlik oranları, bu ülkenin ekonomik kalkınmasını önemli ölçüde engelleyen faktörler arasında yer almaktadır.

”

yansıttı. Muhalefet liderlerinin seçim sürecine yönelik eleştirileri ve usulsüzlük iddiaları, demokratik değerlerin ve şeffaflığın önemini altını çizdi. Assoumani yönetimi ve muhalefet arasındaki derin uçurum, ülkede istikrarlı ve adil bir siyasi atmosferin sağlanması için diyalog ve uzlaşımın ne denli hayati olduğunu göstermektedir.

EKONOMİK ZORLUKLAR

Komorlar, Hint Okyanusu'nda yer alan bir ada ülkesi olarak coğrafi izolasyonun getirdiği zorluklarla yüzleşmektedir. Vasıfsız iş gücü, zayıf altyapı ve yükselen işsizlik oranları, bu ülkenin ekonomik kalkınmasını önemli ölçüde engelleyen faktörler arasında yer almaktadır. Bu kronik sorunlar Komorlar'ın uluslararası arenada rekabet edebilirliğini ve ekonomik büyüme potansiyelini sınırlamaktadır. Bu durum da yeni hükümetin temel zorluklarından olacaktır. Devletin, stratejik sektörlerdeki şirketleri özelleştirme konusunda gösterdiği isteksizlik, uluslararası yardım ve yatırım kuruluşları-

nın potansiyel desteklerini de zorlaştırmaktadır. Özelleştirme, genellikle ekonomik reformların ve piyasa etkinliğinin önemli bir parçası olarak görülmektedir. Bu nedenle, hükûmetin bu konudaki çekingen tutumu, Komorlar'ın finansal kaynaklara erişimini ve ekonomik kalkınma projelerini hayata geçirme kapasitesini olumsuz etkilemektedir.

Mayotte ile ilişkili devam eden göç krizi; Komorlar için özel bir zorluk teşkil etmektedir. Fransa'ya bağlı bir bölge olan Mayotte'nin, Komorlar'dan daha iyi yaşam koşullarına sahip olması, düzensiz göçü teşvik etmektedir. Bu durum; Komorlar hükûmetinin, Mayotte'ye yönelik göç akışını kontrol altına alma ve yönetme yeteneğini zorlaştırmakta aynı zamanda sosyal ve ekonomik gerilimleri artırmaktadır. Komorlar'ın ekonomisi, bu zorluklarla mücadele ederken yeni hükûmetin bu sorunlara etkili çözümler bulması gerekmektedir. İşsizliğin azaltılması, eğitim ve beceri geliştirme programlarının güçlendirilmesi, altyapı yatırımlarının artırılması ve özelleştirme gibi ekonomik reformların teşvik edilmesi, ülkenin kalkınma yolunda önemli adımlar olacaktır. Uluslararası iş birliği ve destek, Komorlar'ın ekonomik ve sosyal zorlukların üstesinden gelmesinde kritik bir role sahip olacaktır. Bu zorlukları aşmak Komorlar'ın sürdürülebilir kalkınma yolunda ilerlemesini ve halkının refahını artırmasını sağlayacak temel gereksinimidir.

BEKLENTİLER

Komorlar'daki siyasi durum hem ulusal hem de uluslararası düzeyde endişeleri artırarak ülkenin demokratik geleceği konusunda şüpheler uyandırmıştır. 2024 cumhurbaşkanlığı seçimleri sürecinde ve takip eden günlerdeki olaylar, Komorlar'da demokratik süreçlerin kırılabilirliğini ve devam eden siyasi istikrarsızlığı yansıtmaktadır. Anayasal değişikliklerle güçlenen Assoumani'nin pozisyonu ve muhalefetin direnci, yoğun siyasi çekişmeye ve zayıf demokratik kurumlara işaret etmektedir. 1975'ten bu yana darbeler ve darbe girişimlerinin yaşandığı bu ülke, siyasi istikrar ve sürdürülebilir kalkınma elde etmede önemli zorluklara sahip bir profil çizmektedir.

Sonuç olarak Komorlar'daki 2024 cumhurbaşkanlığı seçimleri, bu

ada devletinin karşı karşıya olduğu süregelen politik ve ekonomik zorlukları güdeme getirmektedir. Cumhurbaşkanı Azali Assoumani'nin seçim hileleri iddiaları ve protestoların bastırılması arasında tartışmalı bir şekilde yeniden seçilmesi dikkat çekmektedir. Bu durum yüksek işsizlik ve kötü altyapı gibi ekonomik sıkıntıların da tetiklediği Mayotte bağlamında yaşanan göç krizine de işaret etmektedir. Demokratik kurumları güçlendirmek, ekonomik kalkınmayı teşvik etmek ve göç sorunlarını ele almak için uluslararası toplumun Komorlara katkısı hayati önem taşımaktadır. İlerleyen dönemde, Komorların zorlu bir süreç geçireceği kuvvetle muhtemel olsa da halkın direnci ve uluslararası destekle, ülkenin istikrar, demokrasi ve refah yolunda ilerleme fırsatı bulunmaktadır. ■

KÖRFEZ BÖLGESİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA: YENİ BİR MODEL DENEMESİ

GÖKHAN ERELİ

Körfez Çalışmaları Koord. ORSAM

Bu yıl, Körfez İşbirliği Konseyinin (KİK) kuantum ve yeşil teknolojilere odaklanarak bir teknoloji devrimi yaşadığı açıkça görülmektedir. Bu strateji sadece bölgenin ekonomisini değiştirmekle kalmamakta aynı zamanda bölgelerin küresel zorlukların üstesinden nasıl gelebileceğine dair yeni bir standart belirlemektedir. Körfez İşbirliği Konseyi, bu yenilikçi teknolojilere yatırım yaparak umut ve yaratıcılıkla dolu bir gelecek inşası ortaya koymaktadır. Bu teknoloji devrimi konusunda-

ki hamlelerden bir tanesi olarak Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) Abu Dabi'deki Teknoloji İnovasyon Enstitüsünde Kuantum Bilişim Araştırma Grubu'nu başlatması gösterilebilir. Buradaki amaç; kriptografi ve güvenli iletişim gibi alanlarda kuantum bilişimi geliştirmektir.

Benzer şekilde Suudi Arabistan'ın NEOM adlı 500 milyar dolarlık megakent projesine yatırımı, yeşil teknolojiye olan bağlılığını göstermektedir. Bilindiği gibi Suudi Arabistan uzun bir süredir yenilenebilir enerjiyle çalışan ve sıfır karbon emisyonuna sahip bir şehir planlamaktadır. KİK'in bu teknolojilere odaklanması,

“KİK'in kuantum bilişim ve yeşil teknolojiye yönelik hamlesi akıllıca bir seçimdir ve aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma ve karmaşık küresel sorunlara yaratıcı çözümler için acil ihtiyaca yanıt olarak gerekli olarak değerlendirilmelidir. Kuantum bilişim, siber güvenliğimizi güçlendirirken ve enerji sistemlerimizi iyileştirirken yeşil teknoloji sürdürülebilir, çevre dostu çözümlere öncülük etmektedir.”

”

ülkelerin ekonomilerini değiştirme konusunda ciddi olduklarının mesajını vermektedir. Bu yeni teknolojilerin kullanımının yanı sıra teknolojik yenilik ve sürdürülebilirlik yönünde bir değişime liderlik etmek ve bölgedeki ülkeleri bu alanda küresel liderlikte öne çıkarmakla da ilgilidir.

KÖRFEZ'DE GELECEK VİZYONLARI VE KALKINMA

Körfez ülkelerinin bu anlamdaki politikalarına bakıldığında, kuantum bilişimin endüstrileri dönüştürme potansiyeline ve yeşil teknolojiye yönelik hamlenin, stratejik kararlardan daha fazlası olduğu vurgulanmaktadır. Bun-

lar aynı zamanda, küresel zorluklarla doğrudan mücadele etme ve büyük ilerlemelerle çevreyi koruma konusunda güçlü bir taahhüt ile işaretlenmiş sürdürülebilir bir gelecek vizyonunu yansıtan taahhüttür. Ayrıca bölge Dubai'deki yıllık Yeşil Teknoloji Forumu gibi bir dizi konferansa ev sahipliği yapmıştır. Bu etkinliklerde,

“

KİK'in kuantum bilişim ve yeşil teknolojiye yönelik hamlesi akıllıca bir seçimdir ve aynı zamanda sürdürülebilir kalkınma ve karmaşık küresel sorunlara yaratıcı çözümler için acil ihtiyaca yanıt olarak gerekli olarak değerlendirilmelidir. Kuantum bilişim, siber güvenliğimizi güçlendirirken ve enerji sistemlerimizi iyileştirirken yeşil teknoloji sürdürülebilir, çevre dostu çözümlere öncülük etmektedir.

”

dünya çapından uzmanlar yenilenebilir enerji, atık yönetimi ve şehirleri daha sürdürülebilir hâle getirme konularında bir araya gelmektedir. Bu etkinlikler, yeşil teknolojilerin bölge genelinde yayılmasına yardımcı olan bilgi paylaşımı ve ortaklık kurma için aranan platformlar olarak görülebilir.

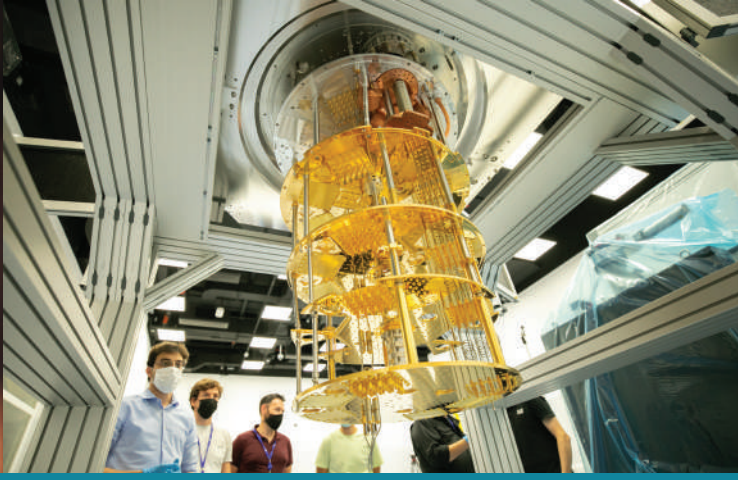
KİK'in kuantum bilişim ve yeşil teknolojiye yönelik hamlesi akıllıca bir seçimdir ve aynı zamanda

sürdürülebilir kalkınma ve karmaşık küresel sorunlara yaratıcı çözümler için acil ihtiyaca yanıt olarak gerekli olarak değerlendirilmelidir. Kuantum bilişim, siber güvenliğimizi güçlendirirken ve enerji sistemlerimizi iyileştirirken yeşil teknoloji sürdürülebilir, çevre dostu çözümlere öncülük etmektedir. KİK'in bu çabası, teknolojik ilerleme ile çevreye duyarlılık arasında bir denge kuran ekonomi yaratmak için hayati öneme sahiptir. Petrole olan bağımlılıktan uzaklaşmak amacıyla kaynakların çeşitlendirilmesi, bölgenin gelecekteki ekonomik sağlığı ve büyümesi için bu teknolojilerin ne kadar önemli olduğunu vurgulayan büyük bir değişimdir.

Bu çerçeve de tıpkı diğer Körfez ülkeleri gibi Suudi Arabistan da 2030 Vizyon'u başlattı. Bu vizyon, yenilenebilir enerji ve yenilikçi teknolojilerle çalışacak NEOM gibi akıllı şehirlerin geliştirilmesini içermektedir. Benzer şekilde, BAE'nin Dubai Temiz Enerji Stratejisi 2050, 2050 yılına kadar ülkenin enerjisinin %75'ini temiz kaynaklardan üretmeyi hedeflemekte ve yeşil tek-

nolojiye olan bağlılığı göstermektedir. Anlatının ayrımı, yalnızca teknolojik veya ekonomik yönleri izole olarak değil aynı zamanda bu unsurların nasıl bir araya gelerek sürdürülebilir büyümeye doğru bir yol oluşturduğunu göz önünde bulunduran bütüncül bir perspektifte köklenmiştir. Bu yaklaşım, ekonomik çeşitliliğin, keskin teknolojilerle desteklediği zaman toplumları gezegenin zararına gelmeyecek bir geleceğe doğru nasıl ilerletebileceğini gösteren bir öncülük oluşturur.

Diğer bir ifade ile Körfez İşbirliği Konseyinin kuantum bilişim ve yeşil teknolojilere stratejik pivotu, bölgelerin ekonomik kalkınma ve çevresel sürdürülebilirlik ikilemini nasıl yönlendirebileceğine dair bir yol haritası sunar. Bu örnek, teknolojik yeniliklerle desteklenen dengeli ve sürdürülebilir bir ekonomik modelin vizyonunu, stratejik planlama ve yatırımla zengin ve sürdürülebilir bir geleceğin kapılarını açabileceğini göstermektedir. 2024'te, konseyin üye devletleri, altyapı, turizm ve etkinliklerin ev sahipliği gibi sektörlere petrol dışı çeşitlendirme yoluyla küresel

belirsizliklere rağmen geçen yılın performansını aşan ekonomik büyüme için hazır gözükmektedir. Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın öncülük ettiği bu ekonomik dirençliliğe doğru kayma, kuantum bilişim ve yeşil teknolojilere yapılan yatırımlarla daha da güçlenmektedir. Bu stratejik hamle, bölgeyi sürdürülebilir büyüme ve teknolojik liderlik için konumlandırmakta, çeşitlendirilmiş ve sürdürülebilir bir ekonomik modele doğru önemli bir adımı temsil etmektedir.

2024 için olumlu görünüm, Körfez İşbirliği Konseyinin ekonomik canlılık, teknolojik ilerleme ve çevresel sorumluluk arasında bir denge sağlama taahhüdünü yansıtmaktadır. Konsey, ekonomik çeşitlendirme ile çevresel ve teknolojik yenilikleri bütünleştirerek sürdürülebilir ve teknolojik ilerlemenin bir öncüsü konumuna yükselmektedir. Bu yaklaşım, teknolojik ilerlemeler ile sürdürülebilir ekonomik büyüme arasındaki sinerjiyi vurgulayarak sürdürülebilir kalkınma için küresel bir model olarak hizmet etmekte ve dengeli, yenilikçi ve sürdürülebilir küresel bir toplumun

elde edilmesinde ileri düşüncenin önemini vurgulamaktadır.

KUANTUM BİLİŞİM VE YEŞİL TEKNOLOJİLERİN GELECEĞİ

KİK'in kuantum bilişim ve yeşil teknolojilere yönelik stratejik yatırımları, bölgenin ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğe doğru önemli bir adım attığını göstermektedir. Bu teknolojiler, sadece ekonomik çeşitliliği teşvik etmekle kalmayıp aynı zamanda küresel zorluklara karşı dayanıklılığı artırmakta ve çevreye olan bağlılığı pekiştirmektedir. KİK'in bu hamlesi, diğer bölgelere de ilham vererek teknolojik ilerlemenin ve yeşil yeniliklerin ekonomik kalkınma ile uyum içinde nasıl entegre edilebileceğinin bir örneğini sunmaktadır. Böylece model olma konusunda yenden öncül olan KİK ülkelerinin, bir süredir başlattığı ekonomik dönüşüm ve çeşitlendirme stratejileri ile petrol-dışı sektörlerin ekonomik potansiyelinin güçlendirilmesi amaçları doğrultusunda bu tür vizyon tutumunun oldukça önemli bir rolü olmaktadır. Bu tutumun bölgesel ekonomik

sorunları dikkate aldığımızda diğer ülkelere de model olma niteliği taşıdığı söylenebilir.

Ayrıca bu stratejik yatırımlar, bölgenin küresel teknolojik liderlik yarışında önemli bir konumda olduğunu ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada öncü rol oynayabileceğini göstermektedir. KİK'in bu çabaları, ekonomik büyüme ile çevresel korumanın dengeli bir şekilde entegre edilmesinin mümkün olduğunu ve bu yaklaşımın gelecek nesiller için daha yaşanabilir bir dünya yaratma potansiyeline sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Sonuç olarak Körfez İşbirliği Konseyi'nin kuantum bilişim ve yeşil teknolojilere olan yatırımları, bölgenin ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliği konusundaki kararlılığını göstermektedir. Bu, bölgenin sadece kendi geleceğini değil aynı zamanda küresel sürdürülebilirlik çabalarını da şekillendirebileceği anlamına gelmektedir. KİK'in bu stratejik hamleleri, diğer bölgeler için de bir model teşkil ederek teknolojik yeniliklerin ekonomik kalkınma ile nasıl uyumlu hâle getirilebileceğine dair değerli dersler sunmaktadır. ■

FAS VE FRANSA İLİŞKİLERİNDE SON DÖNEM GERİLİMLERİ

DR. HÜSNA TAŞ YETİM

Akademisyen MEDİPOL ÜNİ.

“

Batı Sahra'nın statüsü konusundaki rekabetin son yıllarda artması Fas-Fransa ilişkilerini de yakından etkiledi. Meselenin Fransa'yla gerilim oluşturmasının temel sebeplerinden biri Fransa'nın, ABD ve İspanya'dan farklı olarak Batı Sahra üzerindeki Fas egemenliğini tanımamış olmasıyla yakından ilişkilidir.

”

Fas ve Fransa arasındaki ilişkiler son yıllarda gerilimlerle ilerlemektedir. İkili ilişkiler, özellikle Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un 2021 yılında Rabat-Paris diplomatik ilişkilerinin askıya alındığını açıklamasıyla zirveye ulaşmıştı. Bu gelişmenin ardından her iki ülke de büyükelçilerini geri çekmiş ve karşılıklı resmi ziyaretler gerçekleştirilmemiştir. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin kesilmesine yol açacak düzeyde derin etkiler bırakan son

dönem krizlerine değinmek, krizlerin orta ya da yakın vadede çözülme ihtimalini değerlendirmek açısından önemlidir. Bu bağlamda, ikili ilişkilerde kriz alanı oluşturan meseleler arasında Batı Sahra meselesi ve Fransa'nın Fas vatandaşlarına uyguladığı vize sınırlaması öne çıkmaktadır.

BATI SAHRA MESELESİ VE FRANSA-CEZAYİR YAKINLAŞMASI

Batı Sahra meselesi Fas için her daim diğer tüm dış politika konularından daha öncelikli olmuştur ve ikili ilişkileri belirleyen temel kriterlerdendir. Batı Sahra meselesinin Fas- Cezayir ilişkilerinde bir çekişme alanına dönüşmesi İspanya'nın 1973'te bölgeden çekilmesini takiben 1976 yılında Sahra bağımsızlık hareketi olarak kurulan Polisario Cephesi'nin bağımsızlık ilan etmesiyle başladı. Rabat'a göre Cezayir, Fas'ın toprak genişlemesini engellemek ve Cezayir'in Atlantik'e erişimini sağlamak için Polisario'yu desteklemektedir. Bu nedenle Cezayir desteğini stratejik bir hamle olarak görmektedir.

Batı Sahra'nın statüsü konusundaki rekabetin son yıllarda

artması Fas-Fransa ilişkilerini de yakından etkiledi. Meselenin Fransa'yla gerilim oluşturmasının temel sebeplerinden biri Fransa'nın, ABD ve İspanya'dan farklı olarak Batı Sahra üzerindeki Fas egemenliğini tanımamış olmasıyla yakından ilişkilidir. Fransa, Fas'ın egemenliği altındaki bölgeye dair 2007 yılında Birleşmiş Milletler'e (BM) sunduğu "genişletilmiş özerklik" teklifini ve BM'nin bu konudaki çabalarını desteklemekte, Cezayir liderliğindeki istikrarsızlaştırma girişimlerine karşı çıkmakta ve Fas'ın BM düzeyindeki girişimlerini tarihsel olarak desteklemektedir. Bunun yanı sıra Fransız yetkililer, Paris'in BM Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda alınan adil, sürdürülebilir ve karşılıklı olarak kabul edilebilir bir siyasi çözümü savunduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte Fransa'nın Fas'ın bölge üzerindeki egemenliğini tanımamış olması ve bu konuda denge temelinde bir yaklaşım takip etmesi Fas ile ilişkilerde sorun oluşturmaktadır. Fransız yetkililerin bu hususta Fransa'nın Batı Sahra'daki tutumunun sabit ve değişmez olduğunu sıklıkla ifade etmeleri dikkat çekmektedir. Fas'a göre ise

şu ana dek Batı Sahra üzerinde Fas egemenliğinin ABD, Almanya, İspanya, İsrail de dâhil olmak üzere yaklaşık 60 ülke tarafından tanınmış olması, bu konudaki egemenlik hakkının uluslararası düzeyde resmi olarak tanındığına işaret etmektedir. Dolayısıyla Fransa da bu ülkeler gibi Batı

Sahra konusunda pozisyonunu netleştirmelidir.

Uzmanlar Fransa'nın son yıllarda Cezayir ile ilişkilerinde kaydettiği ilerleme dolayısıyla Batı Sahra konusunda denge politikasını sürdürme ihtimalini kuvvetle muhtemel görmektedirler. Fas,

iki ülke arasında gelişen ilişkileri de sıklıkla eleştirmektedir. Fransa'nın Rus hammaddelerine daha az bağımlı hâle gelme çabası enerji zengini ülkelere biri olan Cezayir ile enerji iş birliğini geliştirmeye motive etmektedir. Böylece iki ülke arasındaki temaslar Fransız lider Macron'un 2023

yılında Cezayir'e gerçekleştirdiği resmi ziyaretlerle ve yine aynı yıl 23 Ocak'ta Cezayir Genelkurmay Başkanı Orgeneral Said Şangariha'yı ülkesinde ağırlamasıyla artırıldı. Bu ziyaretler sırasında iki ülke arasındaki iş birliklerinin artırılmasına dair varılan uzlaşmalar, Fas makamlarınca yakından takip edilmektedir. Cezayir-Fransa arasındaki yakınlaşmanın neticesinde 2023'ün ilk yarısında iki ülke arasındaki ticaret hacmi artış kaydederken Cezayir Fransa'ya gerçekleştirdiği gaz arzını iki katına çıkardı. Bu gelişme Cezayir'in Fransa'nın gaz alımlarının yarısını karşıladığı anlamına gelmekteydi. Bu ivme, Fransız petrol şirketi TotalEnergies ile Cezayir'in Sonatrach şirketi arasında 2003 yılının temmuz ayında petrol ve gaz üretimine yapılan yatırımlarla ve yenilenebilir enerji alanındaki iş birliğini kapsayan çeşitli anlaşmaların imzalanmasıyla devam ettirilmektedir. Fransa, gelişen ikili ilişkiler dolayısıyla Batı Sahra konusunda Cezayir ile sorun alanı oluşturabilecek olan herhangi bir hamle gerçekleştirilmemekte, denge politikasını sürdürmeye devam etmekte ve Fas'a taviz vermemeye çalışmaktadır. Fas ise Fransa'nın Batı Sahra konusundaki politikasının Fas'ın çıkarları açısından belirsizlik taşıdığını belirtmektedir.

VİZE KRİZİ

Fransa'nın Ekim 2021 ile Aralık 2022 arasında Fas vatandaşlarının Fransa'ya girişlerini zorlaştıran yeni vize uygulamaları ve kısıtlamaları iki ülke arasında aylarca süren derin bir krize yol açtı. Fransa 2022 Eylül ayı iti-

“
Fransa'nın Ekim 2021 ile Aralık 2022 arasında Fas vatandaşlarının Fransa'ya girişlerini zorlaştıran yeni vize uygulamaları ve kısıtlamaları iki ülke arasında aylarca süren derin bir krize yol açtı. Fransa 2022 Eylül ayı itibarıyla Faslılara, Cezayirli ve Tunuslulara verilen Fransa vize sayısının yarıya indirildiğini açıkladı. Fransa kararın, ülkesinde yasa dışı ve düzensiz olarak ikamet eden üç ülke vatandaşlarının ülkelerine geri gönderilmelerini sağlamaya yönelik olarak alındığını belirtti.

barıyla Faslılara, Cezayirli ve Tunuslulara verilen Fransa vize sayısının yarıya indirildiğini açıkladı. Fransa kararın, ülkesinde yasa dışı ve düzensiz olarak ikamet eden üç ülke vatandaşlarının

ülkelerine geri gönderilmelerini sağlamaya yönelik olarak alındığını belirtti. Buna göre Tunus, Cezayir ve Fas makamları kararın kaldırılmasını sağlamak için Fransa'da yasa dışı ve düzensiz göçmen hâlinde yaşayan vatandaşlarına ülkelerine dönmeleri için baskı yapacaktı. Ancak bu kararın “haksız vize reddi” olarak değerlendirilen çok sayıda Faslı vatandaş ve Sivil Toplum Kuruluşu (STK) Fransız konsolosluklarına konuyla ilgili olarak resmi şikâyetinde bulundular. Aralık 2022 tarihinde bu konuda yapılan anket verileri Fas vatandaşlarının Schengen vizesi başvurularının da reddedilmesinde Fransa'nın sorumluluk payının yüksek olduğunu göstermekteydi.

Açıklanan veriler, Fransa'nın kararını takiben geçtiğimiz yıl Faslıların Fransa Başkonsolosluğuna yaptıkları toplam 160.000 Schengen vize başvurusundan 50.000'inin reddedildiğini belirtmektedir. Bu rakamlar vize başvurusu reddedilme oranının

yaklaşık %32'lik bir düzeyde gerçekleştiğine işaret etmektedir. Bunun yanı sıra Faslıların vize başvurusu sırasında gerçekleştirdikleri harcamaların 3,8 milyon avroyu aşması ikili ilişkilerdeki vize gerginliğini daha fazla arttırdı. Bu gelişmeler üzerine Rabatlı yetkililer ve Faslı vatandaşlar vize kısıtlamalarında adil muamele çağrısında bulundular. Ayrıca Fransa'nın vize kısıtlamasıyla aldığı tedbir etkili bir stratejik çözüm getiremediği gibi lojistik sorunlara da yol açtı ve Fransa'nın uluslararası alanda imajının zedelenmesine neden oldu. Tüm bunlar karşısında Fas Dışişleri Bakanı Nasır Burita, bu kararı tarihe düşüklerini ve haksız gördüklerini açıkladı. Burita, Fas'ın yasa dışı güçle mücadele ve yasal hareketlilik konuları arasındaki dengeyi her daim yönetebildiğini ayrıca kaydetti. Bu gelişme üzerine Kral VI. Muhammed 2021 yılında Rabat'taki Fransız temsilcisi Christophe Lecourtier'in Fas Krallığına büyükelçi olarak atan-

masına ilişkin kararı onaylamadı. Fransa'nın da benzer bir hamleyi gerçekleştirmesiyle diplomatik ilişkiler 2021 yılı itibarıyla askıya alındı.

Söz konusu gerilimler üzerine Paris, Fas ile bu konuda uzlaşılı çalışmalarına başladıklarını açıkladı. Fransa'nın Fas Büyükelçisi Christophe Lecourtier 2022 Aralık ayında Fas yerel radyosu 2M'e verdiği röportajda Fas-Fransa ilişkilerinin istatistiklerle yönetilmeyeceğini ve gerekli olan resmi koşulları sağlayan her Fas vatandaşının vize alacağını açıkladı. Fransa'nın diğer üst düzey yetkilileri de bu konuda yaptıkları açıklamalarda vize kısıtlaması önlemlerinin Fransa'nın imajına zarar verdiğini ve kısıtlamaların 13 Kasım itibarıyla ilgili makamlarca kaldırıldığını belirttiler. Böylece 2023 yılında Fransa'nın Faslılara verdiği vize sayısı %80 dolayında artış kaydetmiştir.

Sonuç olarak ikili ilişkiler son yıllarda önemli krizlere tanıklık etti.

Ancak son yıllarda her iki ülkenin de krizleri yatıştırmaya yönelik karşılıklı yapıcı adımlar attığı dikkat çekmektedir. Bu kapsamda vize kısıtlaması uygulamaları kaldırıldıktan kısa bir süre sonra dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Catherine Colonna, iki ülke arasındaki ilişkilerin kopmaktan uzak olduğuna ilişkin bir açıklama yaptı. Bu kapsamda Colonna, Emmanuel Macron ve Kral VI. Muhammed'in son aylar itibarıyla birçok kez bir araya geldiklerini ve her iki ülkenin de Fransa Cumhurbaşkanı'nın Fas'a ziyaret gerçekleştireceği tarih üzerinde görüşme gerçekleştirdiklerini kaydetti. Geçtiğimiz ay kendisinin de Faslı mevkidaşıyla uzun bir telefon görüşmesi gerçekleştirdiğini kaydeden Colonna, tüm bunların iki ülkenin de gerilimleri bir kenara bırakma iradesi olarak anlaşılması gerektiğini de vurguladı. Bunun yanı sıra iki ülke arasındaki ticaret hacminin akut krizlerden bağımsız ilerlediğini de kaydetmek gerekmektedir. Krizler zirve yapmasına karşın 2022 yılında Fransa'nın Fas'la toplam ihracatı 6,6 milyar avro olarak gerçekleşirken Fransa hâlihazırda %10'luk bir pazar payıyla ülkenin İspanya'dan sonra en büyük ikinci ihracatçısı konumundadır. Ancak İspanya ve Fas hükümetleri arasında imzalanan yeni ticaret protokolü ve Rabat-Londra arasında imzalanan ortaklık anlaşması ile Fas'ın, gerilimlerin etkisiyle Fransa'nın toplam ticareti içindeki payını azaltma sinyali verdiği belirtilmektedir. ■

RÖPORTAJ

Hiba Abdulwahhab

“Ortadoğu’nun, Özellikle Arap Bölgesinin Yeni Bir Döneme Girdiğine İnanmaktayım.”

ABDENNOUR TOUMI

Araştırmacı

“7 Ekim olaylarından beri Ortadoğu’nun, özellikle Arap bölgesinin politik atmosferinin büyük bir dönüşüm süreci içerisine girdiğini kabul ederek başlayalım. Hepimiz açısından bölgenin daha öncekinden farklı yeni bir safhaya geçtiğini kabul etmemiz hayati bir öneme sahiptir. Gerçekten de Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılışı ve Arap devletlerinin kuruluşu süreci sonrasında görünen değişikliklere benzer yeni bir Ortadoğu’nun ortaya çıkışına şahit oluyor gibiyiz.

Abdenmour Toumi: İsrail’in Gazze, işgal altındaki Batı Şeria ve Kudüs’teki Filistinlilere yönelik kural tanımayan savaşının devam etmesi MENA bölgesi için gelecek yılların kolay olmayacağını göstermektedir. Gerçekten de 1991, 2001 ve 2003 yıllarından beri ABD tarafından tasarlandığı söylenenden farklı olarak Arap ve Arap olmayan liderler tarafından öncülüğü yapılan bir Ortadoğu projesi var mıdır?

Hiba Abdulwahhab: Öncelikle 7 Ekim olaylarından beri Ortadoğu’nun, özellikle Arap bölgesinin politik atmosferinin büyük bir dönüşüm süreci içe-

Kimdir?

Hiba Abdulwahhab

Hiba Abdulwahhab, Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi (MENA) politikaları ve toplumları üzerine çalışan bağımsız araştırmacıdır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Virginia’daki VT Üniversitesi Kamu ve Uluslararası İlişkiler Okulundan yüksek lisans derecesine sahiptir. Uzmanlığı MENA bölgesi politikaları ve toplumları, Irak, Lübnan, Suriye ve Yemen gibi ülkelerdeki milis güçlerin yarattığı karışıklıklar, İran ve Arap ülkeleri arasındaki karmaşık ilişkiler ve devam etmekte olan İsrail-Filistin çatışması gibi konuları kapsamaktadır.

risine girdiğini kabul ederek başlayalım. Hepimiz açısından bölgenin daha öncekinden farklı yeni bir safhaya geçtiğini kabul etmemiz hayati bir öneme sahiptir. Gerçekten de Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı ve Arap devletlerinin kuruluşu süreci sonrasında görünen değişikliklere benzer yeni bir Ortadoğu'nun ortaya çıkışına şahit oluyor gibiyiz. 7 Ekim olaylarının bölgede 11 Eylül'ün ABD ve Avrupa'da yarattığı etkiye benzer bir dönüşümü getirdiğine yönelik politik görüşlere ve analizlere tamamen katılmıyorum. Bölgenin geleceği sadece Araplar tarafından ve onların isteği doğrultusunda belirlenmeyecektir. Bundan ziyade, bölgenin geleceği, bölgeyi kontrol etmek isteyen ve bölgedeki etkilerini artırmak isteyen büyük güçlerin çıkarlarını yansıtacaktır. Ortadoğu'nun bu küresel güçler için önemli bir mücadele alanı olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bölgede hegemonyasını kuran önemli güçler, bölge için ve özellikle Arap ülkeleri için yeni kurallar geliştirilenler olacaktır. Arap devletleri bağlamında ise bunların rolü Filistinliler ile İsrail arasındaki mevcut Gazze Krizi çözüldükten sonra imzalanan anlaşmaları uygulamak olacaktır. Filistinlilere gelince bu çatışmanın yükünün onların omuzlarında olduğuna ve zorluklar arasında itibarlarını korumaları dışında, bu çatışmanın en büyük kaybedenleri olduğuna inanıyorum.

Abdennour Toumi: Bir önceki sorunun devamı olarak İsrail'in Gazze, işgal altındaki Batı Şeria ve Kudüs'teki Filistinlilere yönelik saldırgan politikası Lübnan'da Hizbullah, Yemen'de Ensar Allah Grubu, Irak'ta İslami Direniş Koalisyonu ve Filistin'de Hamas önderliğindeki direniş hareketleri gibi devlet dışı aktörlerin daha da görünür olmasına neden olmuştur. Batılı (küresel kuzey) müttefikleri bu grupları "terörist" olarak tanımlarken bölgedeki geleneksel devlet liderleri bu yeni gerçeklikle nasıl başa çıkmaktadır?

Hiba Abdulwahhab: Bu gruplar ya da devlet dışı aktörler Gazze çatışmasının ortaya çıkışından önce de bölgede bulunmaktaydılar. Bunlar son yıllarda meydana gelen olayların bir sonucu değildir fakat Arap Ortadoğu'sunun politik ortamında güçlü bir varlığa sahiptirler. Ortadoğu ilişkilerini takip edenler ve uzmanlar arasında bu devlet dışı silahlı grupların İran'ın bölgedeki vekilleri olduğuna yönelik bir uzlaşma vardır. Bu gruplar İran'ın bölgedeki etkisini artırma projesini geliştirmek için çalışmaktadırlar. İran, stratejik olarak dört Arap başkentinde ideolojik tutunma noktaları oluşturmuştur: Bağdat, Beyrut, Şam ve Sana. Bu noktaları bölgesel çıkarları için hayati merkezler olarak görmektedir. Dahası İran'ın yakın zamanda etkisini Hartum'u da kapsayacak şekilde geliştirmesi ihtimali bulunmaktadır. Gazze'de yaşanan olaylar İran'a bölgedeki varlığı

Ortadoğu ilişkilerini takip edenler ve uzmanlar arasında bu devlet dışı silahlı grupların İran'ın bölgedeki vekilleri olduğuna yönelik bir uzlaşma vardır. Bu gruplar İran'ın bölgedeki etkisini artırma projesini geliştirmek için çalışmaktadırlar. İran, stratejik olarak dört Arap başkentinde ideolojik tutunma noktaları oluşturmuştur: Bağdat, Beyrut, Şam ve Sana. Bu noktaları bölgesel çıkarları için hayati merkezler olarak görmektedir.

ğını genişletme olanağı vermiştir. İran açık bir şekilde Filistinlilere desteğini ve İsrail'i kınadığını ifade etmiş ve bunu yapan tek İslam ülkesi olduğunu söyleyerek kendini diğerlerinden ayırmaya çalışmıştır. Bu gruplar ya da devlet dışı aktörler Gazze çatışmasının ortaya çıkışından önce de bölgede bulunmaktaydılar. Bunlar son yıllarda meydana gelen olayların bir sonucu değildir fakat Arap Ortadoğu'sunun politik ortamında güçlü bir varlığa sahiptirler. Ortadoğu ilişkilerini takip edenler ve uzmanlar arasında bu devlet dışı silahlı grupların İran'ın bölgedeki vekilleri olduğuna yönelik bir uzlaşma vardır. Bu gruplar İran'ın bölgedeki etkisini artırma projesini geliştirmek için çalışmaktadırlar. İran, stratejik olarak dört Arap başkentinde ideolojik tutunma noktaları oluştur-

muştur: Bağdat, Beyrut, Şam ve Sana. Bu noktaları bölgesel çıkarları için hayati merkezler olarak görmektedir. Dahası İran'ın yakın zamanda etkisini Hartum'u da kapsayacak şekilde geliştirmesi ihtimali bulunmaktadır. Gazze'de yaşanan olaylar İran'a bölgedeki varlığını genişletme olanağı vermiştir. İran açık bir şekilde Filistinlilere desteğini ve İsrail'i kınadığını ifade etmiş ve bunu yapan tek İslam ülkesi olduğunu söyleyerek kendini diğerlerinden ayırmaya çalışmıştır. 7 Ekim sonrası dönemde Irak, Beyrut ve Kızıl Deniz'de yaşanan çatışmalar İran tarafından Filistinlilere destek amacıyla düzenlenmiştir. Diğer yanda ise Suudi Arabistan dâhil olmak üzere Gazze'de yaşanan insani kriz karşısında Arap ülkelerinde gözle görünür bir sessizlik bulunmaktadır. Suudi Arabistan dini ve millî etkilere sahip olmakla birlikte konu hakkında kararlı bir duruş sergilemeyi başaramamıştır. Sonuç olarak Arap sokaklarında mevcut krizde Filistinlileri destekleyen öncül aktörlerden birinin İran olduğu düşüncesi gözlenmektedir. Bu şartlar altında, Arap ülkeleri ve liderleri söz konusu grupların varlığını göz ardı edemezler. Bu gruplar bölgenin politik ortamında önemli bir güç ve yalın bir gerçeklik hâline gelmişlerdir.

Abdennour Toumi: Bölgesel bir düzen güvenilir ve ilgili bir bölgesel örgüte ihtiyaç duyan Arap Devletleri Ligi Araplar arası ayrımları ve eylemsiz-

liği tahrik ederek ilgisiz ve başarısız görünmektedir: Hâlen bir "Arap Devletleri Ligi"nden bahsetmek mümkün müdür?

Hiba Abdulwahhab: Arap Devletleri Ligi birçok örnekte, Arap bölgesindeki krizlere etkin bir şekilde müdahale etme ya da sorunlara gerçek çözümler üretme konusunda başarısız olmuştur. Filistin-İsrail çatışması, Körfez Savaşı, Irak'a yönelik yaptırımlar ve peşinden gelen işgal, Lübnan ve Irak'taki iç savaşlar ve Arap Baharı örneklerinde, Arap Devletleri Ligi bu sorunların çözümünde etkili olamamıştır. Amaçlanan hedeflere ulaşamadığı ve Arap dünyasındaki güvenilirliğini ve etkisini kaybettiği aşıkardır. Gazze'deki mevcut kriz sona erdiğinde, Arap dünyasının uluslararası toplumla iş birliği içerisinde Arap toplumlarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek ve krizleri etkili bir şekilde yönetebilecek yeni bir bölgesel çerçeve oluşturması elzemdir.

Abdennour Toumi: Mağrib ve Maşrik ve hatta Afrika Boynuzu da dâhil olmak üzere MENA bölgesinin tamamı uluslararası ve bölgesel aktörler açısından bir etki ve güç mücadelesi alanıdır. Bu parametreler Aksa Tufanı sonrasında MENA bölgesinin bölgesel düzenini neye götürmektedir?

Hiba Abdulwahhab: Ortadoğu'nun, özellikle Arap bölgesinin yeni bir döneme girdiğine inanmaktayım. Bu yeni dönem, politik alanı şekillendiren yeni aktörlerin ortaya çı-

kışını içerebilir ya da Arap toplumlarının karşılaştığı gerçeklikleri ve krizleri göz önüne alan yeni bir bölgesel sistemin oluşumunun göstergesi olabilir. Rusya-Ukrayna savaşı ve peşinden gelen yeni düzenlemeler, Suudi Arabistan ve ABD ilişkilerinin soğuması, İran'ın nükleer arzuları, Sudan'da devam etmekte olan kriz, Gazze'deki mevcut durum ve Husilerin de içerisinde olduğu Kızıl Deniz'deki çatışmalar gibi örnekler bölgenin stratejik önemini göstermektedir bu nedenle de büyük güçler arasında Ortadoğu'daki etkilerini ve varlıklarını devam ettirmeye yönelik bir rekabet vardır.

Abdennour Toumi: İsrail, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Sudan ve Fas arasında imzalanan İbrahim Anlaşmaları'nın devam etmekte olan İsrail-Filistin çatışmasından etkileneceği görünmektedir ve 2002 tarihli Arap Barış girişimi, normalleşme karşılığında Filistinliler için iki devletli çözümün kabulünü önermektedir ki bu da İsrail tarafından reddedilmektedir. İsrail hâlen bölgedeki diğer Arap olmayan aktörler olan İran ve Türkiye gibi etkili bir aktör müdür?

Hiba Abdulwahhab: Kişisel olarak kabul etsek de etmesek de 7 Ekim saldırıları sonrasında bölgesel düzlem, İsrail'in diğer Arap olmayan ülkeler Türkiye ve İran ile birlikte ilişkilerinin kritik olduğunu göstermiştir. Şu an açıkça bölgenin politik alanı üzerinde Arap etkisi önemli oranda gö-

rünmemekte ve bu alan genel olarak Arap olmayan güçler tarafından domine edilmektedir. İbrahim Sözleşmeleri bağlamında ise bu anlaşmaların geçerliliğini yitireceğini öngörmüyorum. Eğer ortadan kalkacak olsaydı, İsrail'in Gazze'deki sivillere yönelik tekrar eden şiddet eylemlerinin hemen akabinde olması gerekirdi. Bununla birlikte ekim ayında gerçekleşen olayların ardından, 1950'lerin ortalarına kadar yaygın olan duygulara benzer bir şekilde, Arap toplumları ile İsrail arasındaki güvenin önemli oranda aşındığını da söylemek gerekmektedir. Ancak bu İbrahim Anlaşmalarının tamamen ortadan kalkacağı anlamına da gelmemektedir.

Abdenmour Toumi: Bölgenin jeopolitik ve ekonomik kargaşası içerisinde son dönemde Ankara ile Kahire arasındaki normalleşme ne anlama gelmektedir? Bu bağlamda, söz konusu normalleşme Libya sorununu, Ankara ile Şam arasındaki ihtiyatlı normalleşmeyi ve İs-

rail'in Filistinlilere karşı acımasız rovanş savaşını nasıl etkileyecektir?

Hiba Abdulwahhab: Türkiye her zaman pozitif ya da tarafsız bir duruşu sergileyen ihtiyatlı ve titiz dış politikaya sahip olmakla bilinir. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile mevki-dışı Abdülfettah es-Sisi'nin son görüşmelerinin ardından Mısır-Türkiye ilişkilerinin gelişeceğini öngörmekteyim. Bu görüşme Mısır-Türkiye ilişkilerinin olumlu bir yöne doğru geliştiğinin açık göstergesidir. Türkiye'nin Suriye ve Libya olaylarına karışma meselesine gelince Türk hükümeti dış politikasını bölgesel ve yerel çıkarlarına göre şekillendirmektedir. Türkiye'nin Ortadoğu'da önemli ve vazgeçilmez bir role sahip olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Bu nedenle Türk dış politikasına yönelik kararlar her zaman büyük bir dikkat ve değerlendirme sonucu alınmaktadır.

Abdenmour Toumi: Kuzey Amerika'da ABD, Orta Asya'da Rusya ve Doğu Asya'da Çin gibi bölgesel bir hegemonun varlığı düşünüldüğünde, MENA bölgesinde böyle bir hegemonun olmayışını nasıl yorumlarsınız?

Hiba Abdulwahhab: Ortadoğu ve Kuzey Afrika çatışmalarındaki uluslararası rolü göz ardı edemeyiz. Bu çatışmalar genellikle büyük güçlerin bölgedeki etkisini artırma gayretleri içerisinde küresel güç mücadelesini yansıtmaktadır. Bununla birlikte, bu durum, bölgesel güçlerin önemli aktörler olmadığı anlamına gelmemektedir. Arap ülkeleri bu bölgesel ve uluslararası aktörlerle iş birliği içerisinde. 7 Ekim Gazze çatışmaları sonrasında bu olayın baş sorumlusu İsrail'in yanı sıra İran ve Türkiye'nin bölge politikalarını şekillendirmede önemli bir etkisi olduğu görülürken Arap ülkelerinin Gazze çatışması ve İran ile ilişkili ülkelerdeki krizlere cevapları bölgedeki Arap etkisinin zayıflığını göstermektedir. ■

İSTİKRAR VADEDEN LİDER: IRAK BAŞBAKANI SUDANİ

YUSUF CAN AYAZ

Araştırma Asistanı ORSAM

“

1991’de yaşanan Birinci Körfez Savaşı’nın ardından Baas yönetimine karşı mücadele eden Şii muhalif grupların yanında pozisyon almıştır. Bu baskı döneminde Irak’ı terk eden çok sayıda muhalif olmasına rağmen Sudani Irak’ta kalmıştır.

”

Irak Başbakanı Muhammed Şiya es-Sudani 1970 yılında Bağdat’ta doğmuştur. 1992 yılında Bağdat Üniversitesinde tarım bilimleri alanında lisans eğitimini, 1997’de proje yönetimi alanında yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Genç yaşlarında siyasetle uğraşan Sudani’nin bu ilgisi, Baas döneminde ailesinden çok sayıda kişinin idam edilmesine dayanmaktadır. 1991’de yaşanan Birinci Körfez Savaşı’nın ardından Baas yönetimine karşı mücadele eden Şii muhalif grupların yanında pozisyon almıştır. Bu baskı döneminde Irak’ı terk eden çok sayıda muhalif olmasına rağmen Sudani Irak’ta kalmıştır.

SUDANİ’NİN SİYASİ KARIYERİ

1997’de Meysan vilayetine bağlı tarım ofisinde çalışmaya başlayan Sudani, 2003’de Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) Irak’ı işgal etmesiyle şekillenen siyasi süreçle birlikte yerel ve merkezi yönetimlerde görev almaya başlamıştır. 2004’te Amare Belediye Başkanı olan Sudani, 2005’te Meysan vilayet meclisi üyesi olarak seçilmiştir. 2009’da ise tekrar vilayet meclisinde sandalye kazanmış ve ardından

vali olmuştur. 2010-2014 yılları arasında Nuri el-Maliki hükümeti döneminde İnsan Hakları Bakanı olarak görev yapan Sudani, bu dönemde Göç ve Yerinden Edilme Bakanlığı ile Tarım Bakanlığı görevlerini de vekâleten üstlenmiştir. Ayrıca 2011’de Adalet ve Hesap Verebilirlik Komisyonu başkanlığı da yapmıştır. 2014’te parlamento seçimlerini kazanarak milletvekili olmuş ve 2014-2018 yılları arasında Haydar Abadi hükümeti döneminde Çalışma ve Sosyal İşler Bakanı olarak görev yapmıştır. Bu görevi üstlendiği dönemde vekaleten Maliye, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı görevini de gerçekleştirmiştir. Çalışma ve Sosyal İşler Bakanı olduğu dönemde ise petrol fiyatlarında yaşanan düşüş sebebiyle hükümet katı tedbirler almak zorunda kalmıştır.

2014, 2018 ve 2021 yıllarında yapılan parlamento seçimlerinde milletvekili seçilen Sudani, 2019’da yolsuzlukla anılan Dava Partisinden ve Dava Partisinin dâhil olduğu Kanun Devleti Koalisyonundan ayrılmıştır. 2021 parlamento seçimlerinde ise Sudani’nin siyasi partisi olan “Fıratteyn” üç sandalye elde etmiştir. Irak’ta başbakanlık makamı 2003 yılından sonra teamül olarak Şii’ler tarafından doldurulmaktadır. 2021 Irak Parlamento Seçimlerinin ardından Sadr Hareketi’nin Sünnilerle ve Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ile oluşturduğu ittifak ile İran destekli Şii siyasi oluşumlardan müteşekkil Şii Koordinasyon Çerçevesi arasında bir uzlaşma sağlanamamıştır. Bu süreçte Sudani’nin adı Şii Koordi-

nasyon Çerçevesi tarafından başbakanlık için gündeme getirilmiş ancak Sudani’nin eski Irak Başbakanı Nuri el-Maliki ile yakın ilişkilere sahip olması Sadr Hareketinin bu isme temkinli yaklaşmasına ve itiraz etmesine sebep olmuştur. Seçimlerden sonraki siyasi süreci Sadr Hareketi lideri Mukteda es-Sadr’ın siyasetten çekilmesi izlemiştir. Sadr bu kapsamda parlamentodaki Sadr Hareketi milletvekillerini geri çekmiştir. Bu gelişme üçlü ittifakın dağılmasına sebep olmuş ve Şii Koordinasyon Çerçevesinin, Sünnilerle ve Kürtlerle iş birliği yapmasına zemin hazırlamıştır. Kurulan geniş ittifakla “Devleti Yönetme İttifakı” oluşturulmuş ve Sudani seçimlerin ardından yaklaşık bir yıl sonra hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Başbakan olarak hükümeti kuran Sudani, bakanlıkların dağılımlarında Devleti Yönetme İttifakı bileşeni olan siyasi grupları gözetmiştir. Başbakanlığı döneminde ise periyodik olarak yaptığı toplantılarla, hükümeti Devleti Yönetme İttifakı ile eşgüdüm içerisinde yönettiğini göstermiştir.

SUDANİ DÖNEMİ DIŞ POLİTİKA

Sudani’nin siyasi ilişkiler konusunda selefi Mustafa el-Kazımi gibi denge politikasına ağırlık verdiği ve Irak’ı çeşitli aktörlerin hesaplaşma alanı olmaktan çıkartmayı amaçladığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla ABD ve İran arasında yaşanan gerilimlerin hedefi olmamak için denge politikası izlediği, siyaset ve ekonomi başta olmak üzere Irak’ın farklı alanlardaki partnerlerini hem arttırdığı hem de çeşitlendirdiği yorumları yapılmaktadır. Bu çerçevede komşu ülkelerle iş birliği olanaklarını gözden geçiren Sudani’nin, ABD başta olmak üzere Batılı müttefikleriyle olan ilişkilerini İran ile dengelerken Türkiye ile ilişkilerini de geliştirmeye istekli olduğu görülmektedir. Basra’da Büyük Fav Limanı’ndan Türkiye’ye ve Türkiye’den Avrupa’ya yönelecek olan Kalkınma Yolu projesinin Sudani döneminde olgunlaştığı görülmekte ve bu gelişme Sudani’nin kısa vadeli planlarla birlikte orta ve uzun vadeli stratejilerde odaklandığını göstermektedir.

Nitekim Kalkınma Yolu ile Irak'ın Asya ve Avrupa arasında bir köprü olabileceği düşünülmekte, Irak ve Türkiye arasındaki ticari ilişkilerin büyük bir ivme yakalaacağı öngörülmektedir.

Sudani döneminde yolsuzluklarla mücadele konusunda kaydedilen gelişmelerin de Irak toplumu tarafından olumlu karşılandığı görülmektedir. Kazımı hükümeti döneminde görev alan kişiler dâhil olmak üzere yolsuzluk, kara para aklama, para kaçakçılığı gibi gayri meşru işlerle uğraşan sorumluların yargı önüne çıkarılması bu girişimin en önemli örneklerinden biri olarak gösterilmektedir. Ayrıca Sudani'nin güvenlik ve istihbarat bürokrasisinde yaptığı değişiklikler başbakan olarak kontrolünü güçlendirdiğini göstermektedir. Sudani'nin güvenlik alanındaki girişimleri sadece Irak'ın iç işlerini ilgilendiren bir seviyede kalmamıştır. Türkiye ve İran başta olmak üzere komşu ülkelerle ilişkilerde güvenlik meselesini kapsamlı bir şekilde değerlendiren Sudani hükümeti, Mart 2023'te İran ile ikili güvenlik anlaşması imzala-

arak İran kökenli Kürt grupların silahsızlandırılması ve sınır bölgelerinden uzaklaştırılması konusunda anlaşarak taahhütlerini yerine getirmiştir. Bu bağlamda Sudani döneminde "Irak'ın, kendi topraklarının komşu ülkelere karşı bir saldırı üssü olarak kullanılmasına izin vermeyeceği" söylemi güçlü bir şekilde kullanılmaktadır. Sudani, İran ile yapılan anlaşmaya paralel süreçte Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Mart 2023'te gerçekleştirilen ziyarette siyaset, ekonomi, güvenlik, enerji, su gibi konularda iş birliği olanakları değerlendirilmiştir. Aynı yılın ağustos ayında ise Dışişleri Bakanı Hakan Fidan Irak'ı ziyaret etmiş ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Mart 2024'ten sonra Irak'ı ziyaret edeceği açıklanmıştır.

7 Ekim 2023'te başlayıp hâlâ devam eden İsrail-Filistin çatışmalarının Ortadoğu genelinde çeşitli yansımaları olmuş ve çatışma alanı bir yönüyle Irak'a doğru genişlemiştir. İran destekli Şii milis grupların İsrail'e destek veren ABD'ye karşı yaptığı eylemler Uluslararası Koalisyonun

“

Sudani'nin güvenlik ve istihbarat bürokrasisinde yaptığı değişiklikler başbakan olarak kontrolünü güçlendirdiğini göstermektedir. Sudani'nin güvenlik alanındaki girişimleri sadece Irak'ın iç işlerini ilgilendiren bir seviyede kalmamıştır.

”

Irak'taki varlığına karşı bir tehdit oluşturmuş ve ABD'nin bu saldırılara karşı yaptığı misillemeler Sudani hükümetinin, Uluslararası Koalisyonun görevinin sonlandırılmasına yönelik girişimlerinin itici gücü olmuştur. Diğer taraftan Uluslararası Koalisyonun bölgedeki varlığının meşruiyet sebebi olan terör örgütü IŞİD tehdidinin azaldığı da son bir yıldır hem Uluslararası Koalisyon hem de Irak makamları tarafından belirtilmektedir. Dolayısıyla siyasi olarak denge politikası ile ön plana çıkan Sudani'nin, İran ve ABD arasındaki gerilimin etkilerini azaltmanın yollarını aradığı söylenebilir. Sonuç olarak Sudani'nin güvenlik, ekonomi, iç ve dış siyaset, sosyal politikalar gibi çeşitli alanlarda izlediği stratejilerle halk nezdinde kabul edilebilirlik oranını arttırmayı amaçladığı görülmekte ve bu sayede Devleti Yönetme İttifakı'nın kendisine sunduğu başbakanlık koltuğunu mümkün olduğunca verimli bir şekilde kullanarak etkisini arttırmayı hedeflediği gözlemlenmektedir. ■

Türkiye'nin Ortadoğu alanındaki en büyük düşünce kuruluşu
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

Ortadoğu'daki siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmeleri bölge uzmanları aracılığıyla takip eden ORSAM, saha araştırmalarıyla zenginleştirdiği analiz ve raporlarıyla kamuoyunu bilgilendirmeye devam etmektedir.

Ortadoğu gündemini takip etmek için

www.orsam.org.tr

ve sosyal medya hesaplarımızı inceleyiniz.

www.orsam.org.tr

[f](#) [in](#) [X](#) [v](#) orsamorgtr

ORTADOĞU YAYINLARI

www.ortadoguyayinlari.com

